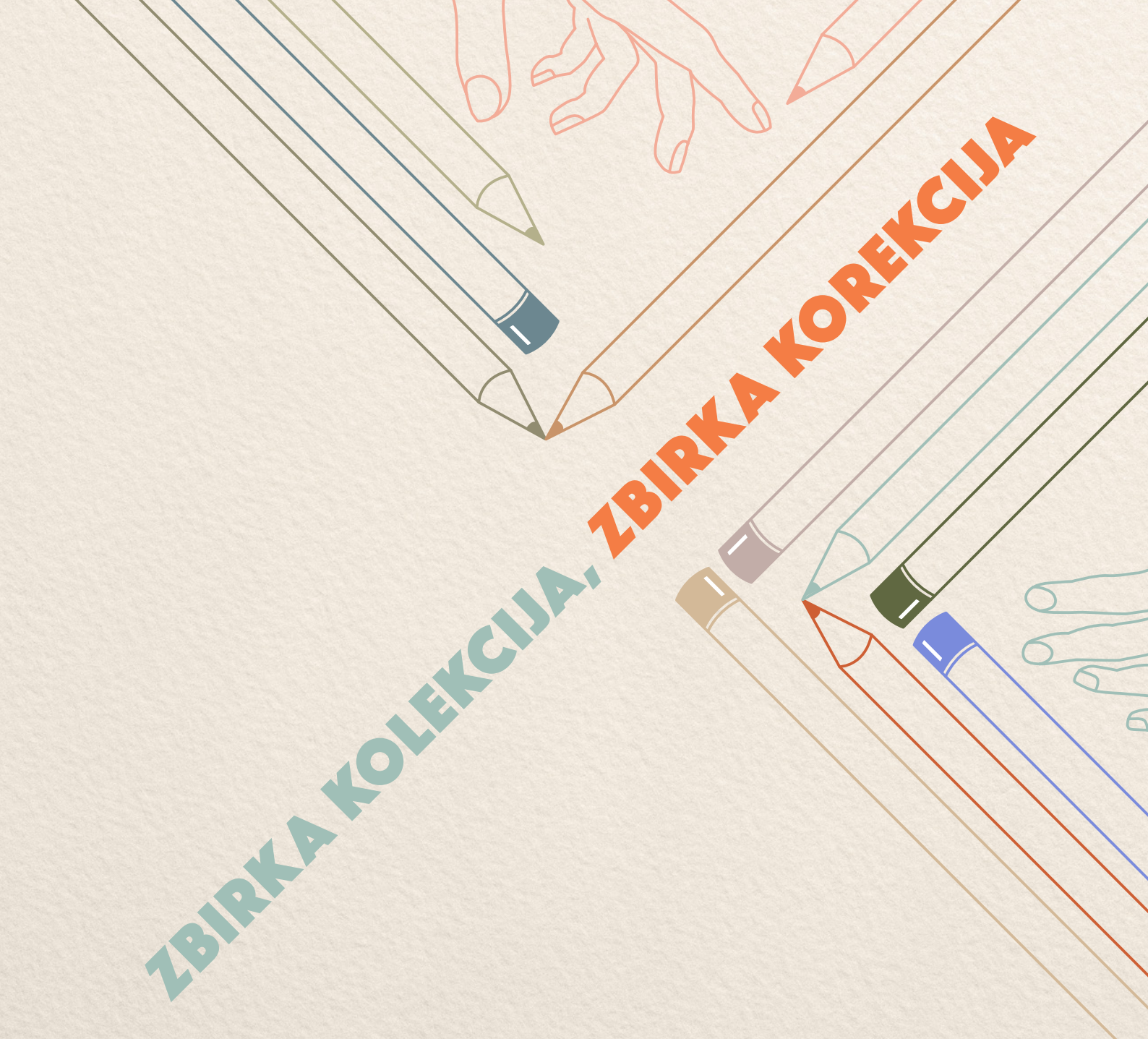

ZBIRKA KOLEKCIJA, ZBIRKA KOREKCIJA

IZDAVAČ

Centar za životnu sredinu

ZA IZDAVAČA

Tihomir Dakić

RADOVE ODABRALI

Ognjen Tadić i Nikola Kurija

RADOVE UREDIO

Ognjen Tadić

FACILITATOR

Ognjen Tadić

KOORDINATOR PROJEKTA ZA BIH

Nikola Kurija

DIZAJN

Aleksandar Saša Škorić

**Co-funded by
the European Union**

Projekt 101184372- STORY-ERASMUS-YOUTH-2024-CB je financiran sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

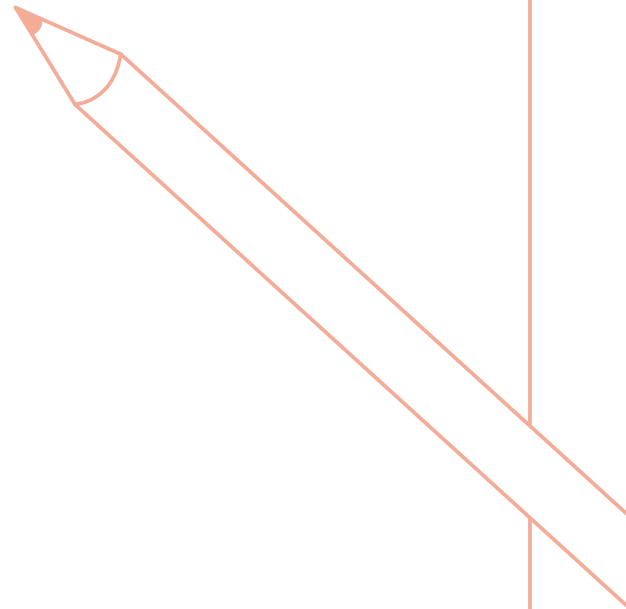
**Centar za
životnu sredinu**

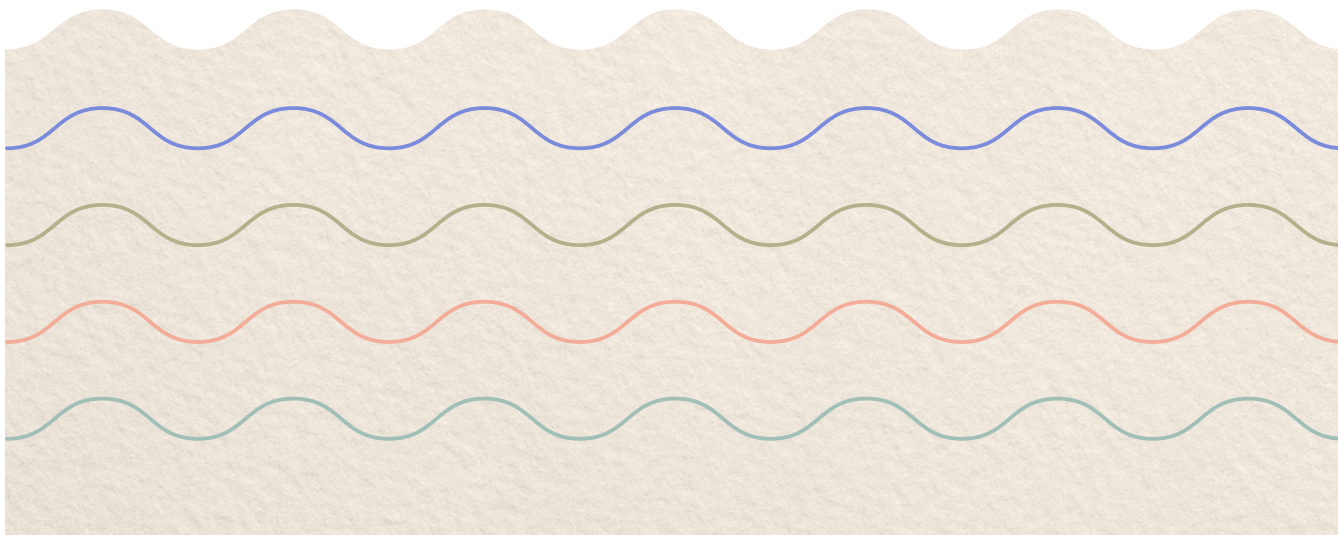
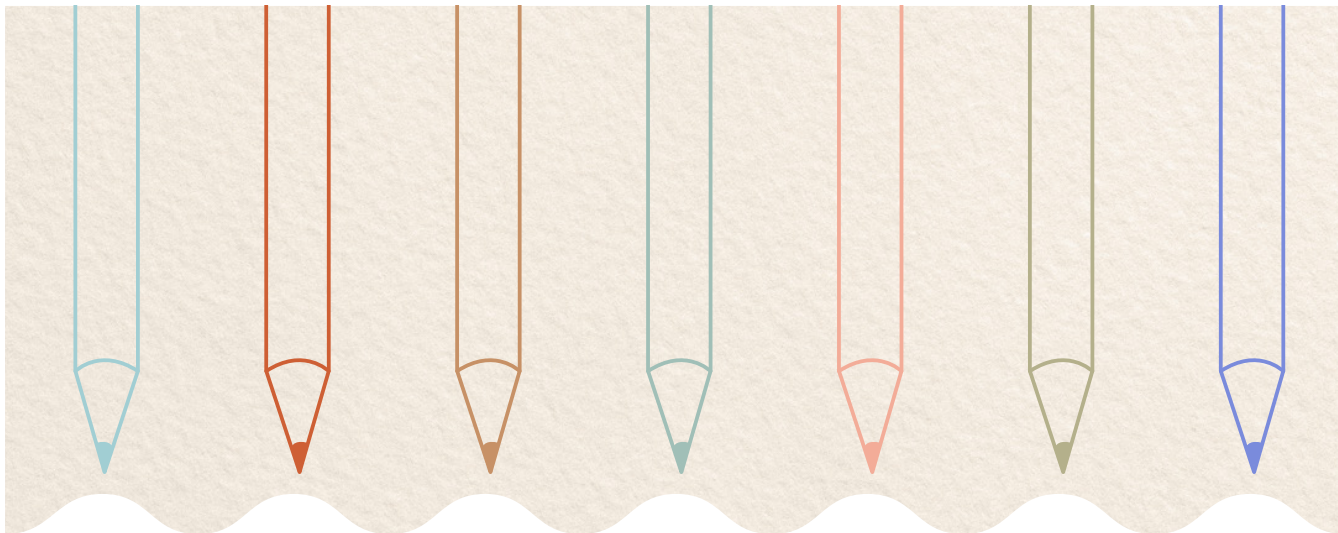
**ZERO
WASTE
MONTENEGRO**

**THE STORY OF THE
1.5°C LIMIT**
SOLUTIONS AND STORYTELLING
OF YOUTH FROM WESTERN BALKAN

**ZBIRKA KOLEKCIJA,
ZBIRKA KOREKCIJA**

BANJA LUKA 2025

PREDGOVOR

Na kraju svakog emotivnog procesa je neka prosta životna mudrost. Ili prostije rečeno, lekcija. Emocije su direktan put u naš vlastiti sistem vrijednosti. Često smo blokirani da do naših vrijednosti, a onda i lekcija dođemo, kao što i rijeka biva blokirana branom da dođe do svog ušća.

Prijatne emocije, kao što je to sreća, pokazuju nam šta to doprinosi našim vrijednostima i potvrđuje ih. Ako smo spriječeni da se radujemo, život će nam izgledati prilično sumorno.

Emocije ljutnje su prva linija odbrane naših vrijednosti. Ako smo spriječeni da osjećamo i izrazimo ljutnju, kako da odbranimo naše vrijednosti?

Emocije straha nas vode na put zaštite onoga što nam je vrijednost. Ako smo spriječeni da se plašimo, kako da prepoznamo nadolazeću ugroženost i zaštitimo se?

Emocije tuge nas vode kroz opraštanje od onoga što smo nepovratno izgubili. Ako smo spriječeni da ožalimo gubitke, kako da zapravo nastavimo dalje sa životom?

Ovo je uprošćen spektar našeg emotivnog svijeta. Esencijalan je kao i sam život. Štaviše, emocionalni svijet je prisutan koliko i sam život na Zemlji. Pamet je puno mlađa. U odnosu na emotivni aspekt života na Zemlji, savremena ljudska pamet je mikron.

U neformalnom obrazovanju, kao i u životu, pamet dolazi na kraju, kao rezultat refleksije na naše iskustvo učenja. Dok se u formalnom obrazovanju najčešće kreće od lekcije, pa se iskustvo stiče vremenom.

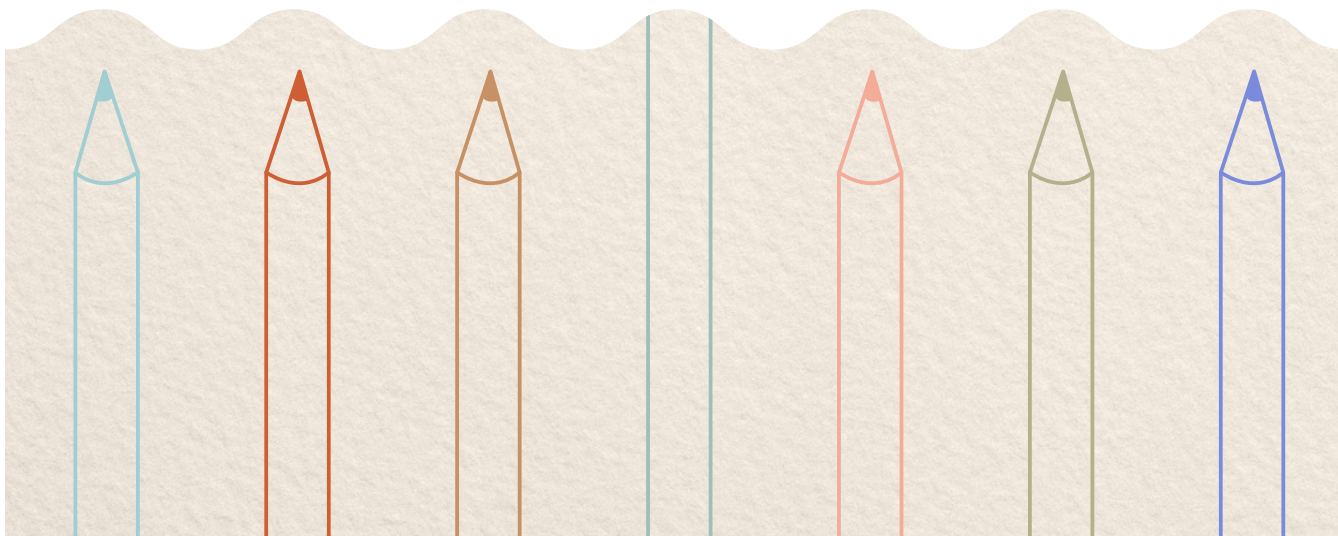
Do sad su prepoznata tri osnovna domena na koje neformalno obrazovanje treba ostaviti uticaj: srce, glava, i ruke. Pod srcem se podrazumijeva sve ono što je afektivno, osjećajno; pod glavom intelektualno, ili kognitivno; a pod rukama kompetencijsko, tj. ono što se najviše odnosi na vještine.

Saveznici neformalnog obrazovanja su teorije transformativnog učenja. Ukratko, cilj neformalnog obrazovanja je u transformaciji u nekom od pomenutih domena. Da li ćemo transformaciju doživjeti uvođenjem novih informacija, ili drugačijom organizacijom već postojećih informacija. Da li ćemo osjetiti i razviti neko novo osjećanje, produbiti već postojeće? Da li ćemo unaprijediti ili usvojiti način na koji nešto radimo, ili izvodimo?

A možda najvažniji aspekt neformalnog obrazovanja je u sigurnom okruženju. U sigurnom i podržavajućem okruženju emocije mogu slobodno da teku. I tako je zagarantovano da ćemo doći do prostih životnih mudrosti.

A ljudima je svojstveno da kolekciju svojih iskustva obrazuju u narativ, tj. neku literarnu formu. I to je najosnovnije što čitalac ove zbirke treba da ima u vidu u susretu sa nadolazećim stranicama.

Ognjen Tadić

O PROJEKTU

Projekat „THE STORY of the 1.5°C limit“, osnažuje mlade i organizacije sa Zapadnog Balkana za borbu protiv klimatskih promjena. Primarna ciljna grupa ovog projekta su mladi uopšteno, kao i mladi s manje prilika sa Zapadnog Balkana, dok su sekundarna ciljna grupa osobe i organizacije koje rade s mladima u regiji.

Specifični ciljevi projekta su da pripremi obje ciljne grupe za: bolje razumijevanje klimatske pravde kroz neformalno obrazovanje osmišljavanje rješenja problema (s fokusom na rješenja lokalne zajednice, „zero waste“ sisteme, metode javnog zagovaranja, građansko učešće i umjetnost) dijeljenje ideja s drugima kroz umjetnost kreativnog pisanja i klimatske fikcije.

Odabrane aktivnosti podržavaju glavni cilj i predstavljaju najbolje primjere angažmana mladih kroz umjetnost s fokusom na rješenja.

Aktivnosti, kroz pet radnih paketa, uključuju razmjenu mladih, nekoliko radionica o umjetnosti i kreativnom pisanju za mlade, različite ideje koje vode mladi na Zapadnom Balkanu, trening za trenere i dvije studentske posjete za one koji rade s mladima, između ostalog.

Cilj je uspostaviti prekograničnu saradnju na temu od evropskog interesa, dajući prostor, mentorstvo i alate mladima da se izraze i pronađu kreativna rješenja za klimatske promjene na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou.

Projekat će takođe ponuditi inspiraciju za slične umjetničke i aktivističke aktivnosti, poboljšavajući ukupni kvalitet i prepoznatljivost rada s mladima u Evropi.

Partneri na projektu su: Zelena akcija (Hrvatska), Zero Waste Montenegro (Crna Gora), Omladinski centar CK13 (Srbija) i Centar za životnu sredinu (CZZS) iz Bosna i Hercegovina.

Tekstovi koji slijede u ovoj zbirci su nastali tokom sedmodnevnog kampa pod nazivom „Umjetnost, učešće i održivost“ koji smo održali u julu 2025. godine u Centru za posjetioce Pecka, Mrkonjić Grad. Ukupno 15 učesnika iz četiri države je tokom kampa učestvovalo na predavanjima i radionicama o obnovljivim izvorima energije, energetske autonomiji i ljudskim pravima u sferi zaštite životne sredine. Ove „strašne i ozbiljne“ teme smo uspjeli da uljepšamo odlascima na izvore Sane i izletom na jezero Balkana. Prije i poslije svake aktivnosti učesnici su imali, pa moglo bi se reći, grupnu terapiju sa facilitatorom Ogijem, koji je napravio sponu između ta dva, naočigled nespojiva svijeta i raspali kreativnost učesnika. Da li je to bila uspješna kombinacija, ocijenite sami.

Nikola Kurija

Više o samom projektu „THE STORY of the 1.5°C limit“ na linku [ovde](#):

ZBIRKA KOLEKCIJA, ZBIRKA KOREKCIJA

Ognjen Tadić (facilitator)

Neki vele da na ovaj svijet dolazimo kao potpuno prazna ploča u koju život upisuje iskustva. Kažu čak i **tabula rasa**. Neki drugi pak kažu da na svijet dolazimo sa nečim već urođenim. Ko bi im više znao kad su ovu raspravu zakomplikovali do krajnjih granica! A i jedni i drugi su navodno veoma pametni, međutim ovu nesretnu debatu vode već stoljećima, i nikako da se dogovore.

Kažu za tu debatu **Nature vs. Nurture**.

Ne znam šta im to tačno znači, ali strpljivo čekam da shvate da su obe priče tačne, i da su obe strane upravu, da se zapravo nadopunjuju, umjesto isključuju. Ali to sigurno neću dočekati, jer bi to značilo da je igra završena. Jer i ovi Pametnjakovići vole da se igraju, zar ne?

Jer evo, razmotrimo moj primjer:

Ja sam Zbirka! Meni je urođeno da nastanem kao prazna ploča. Ne zvuči li to kao paradoks? Svakako, ovim paradoksom bi se, gore pomenuti Pametnjakovići, mogli igrati stoljećima koja nado-laze. I nek se igraju! Svima je igra neophodna!

A ja...

Došla na ovaj svijet kao ta **tabula rasa**, a sa porivom da budem ispu-njena. I odmah da kažem, nisam toliko zbirka za Pametnjakoviće. Ja sam ti više za Osječnjakoviće! I Ponašnjakoviće!

Moj zadatak je prost: podstaći ljude da svoje duše preslikaju u moje prazne stranice.

Moj alat, još prostiji: refleksija duše.

Moj pristup, najprostiji: ljudski.

Prerušena sam u čovjeka!

I kad se drugi čovjek zagleda u mene, to jest moje prazne stranice da pomisli: Ovo ovdje, ova prazna stranica, ovo je baš mjesto za mene! Mjesto za mene u obliku riječi. Mjesto za riječi u obliku mene!

Ali vjerujem da tu treba biti jako pažljiv. Jer, ako je taj odraz koji im šaljem loš, neće htjeti da se otisnu. Ako je iskrivljen, i ako to što u odrazu vide bude ružno, neće htjeti da se otisnu.

Ako je odraz lažan...

A opet, ako je odraz istinit, to zna biti bolno, čak okrutno, pa ljudi izbjegavaju da se ogledaju.

Reklo bi se da ljudi bježe od istine, ili od bola. Ali ljudi bježe od usamljenosti u vlastitom bolu!

A kako tom drugom biću dati do znanja da se zaista utisnulo u moje stranice?

Odgovor je, ponovo, jako jednostavan.

Kožom!

Ako su stranice zbirke kao koža, onda kad duša na njih sleti, mi se, prosto, naježimo!

To je jedna prosta, ljudska potreba - da mogu uticati na drugoga. Da, uticati! Kao i rijeka koja utiče u drugu rijeku, jezero ili more, pa odatle u oblak, u kišu, u zemlju, pa iz zemlje u izvor, i dalje... Ističe, teče i utiče...

Jer opet, ako ne utičem, to je kao i da ne postojim.

HIR

Ognjen Tadić (facilitator)

Onda, dah i uzdah... kad dišemo zajedno...
A dišemo isto ako isto osjećamo.

A tu su i oči, je l'?

Vidim da ljudi vole reći da su oči ogledalo duše. Pa... od treptaja do suze... A i ta suza nije ništa manje vrijedna od vazduha koji zajedno dišemo. Eto, ta kapljica tuge ili radosti, zbog čega već puštamo suzu, a od koje nastaju kiše, rijeke, okeani, i... pjesme.

Tri osnovne potrebe.
Vazduh, Voda, i Bliskost.
Uzdah, Suza, i Dodir...

Eto kako ljudi osjete da ih se čuje i vidi, da postoje. Koža se naježi, oko zaiskri, a duša duboko uzdahne.

Sa time i krenuh među ljude.
Pažljivo, prisutno, dosljedno, saosjećajno.
Pa nek se otisnu.

I na kraju, kad sve bude gotovo, kad sve bude spremno, da skinem masku čovjeka u kojeg sam se prurušila, i otjelotvorim se kako mi i dolikuje.

Hukao je vjetra huk
I sa starog hrasta
Oduvao jedan žir

Sad, je l' slučajnost
Ili vjetru to biješe hir?

U padu ga zgrabi ćuk
Misleć da je možda puh
Ili kakav insekt, možda gmaz?

Odnese ga podaleko,
sve u drugi kraj
I ispusti tamo
gdje biješe mir

Žir u miru
A u žiru nemir
Eno, gle, niče, sam

Krak u zemlju,
drugi krak u vis
A na drugom kraku
Na očigled sunca
Zapupio novi list

Sad, je l' slučajnost
Ili žiru to biješe hir?

Uspravlja se mladi hrast
Širi krošnju u polukrug

Ispod krošnje razvi sjenu
I po zemlji razli hlad
A u hladu pleten korijen

Hoće l' kome biti drag?
Ko li će mu biti drug?
S kim da gradi lisnat lug?

Puhnno je vjetar plah
I sa mladog hrasta
Odpuhnno jedan list

I pade list
U hlad hrasta
A sred livade
Muk

Sad, je l' slučajnost
Ili listu to biješe hir?

PECKA LJEPOTA

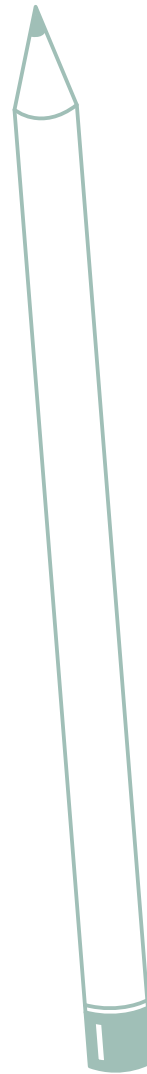
Alija Vujinović

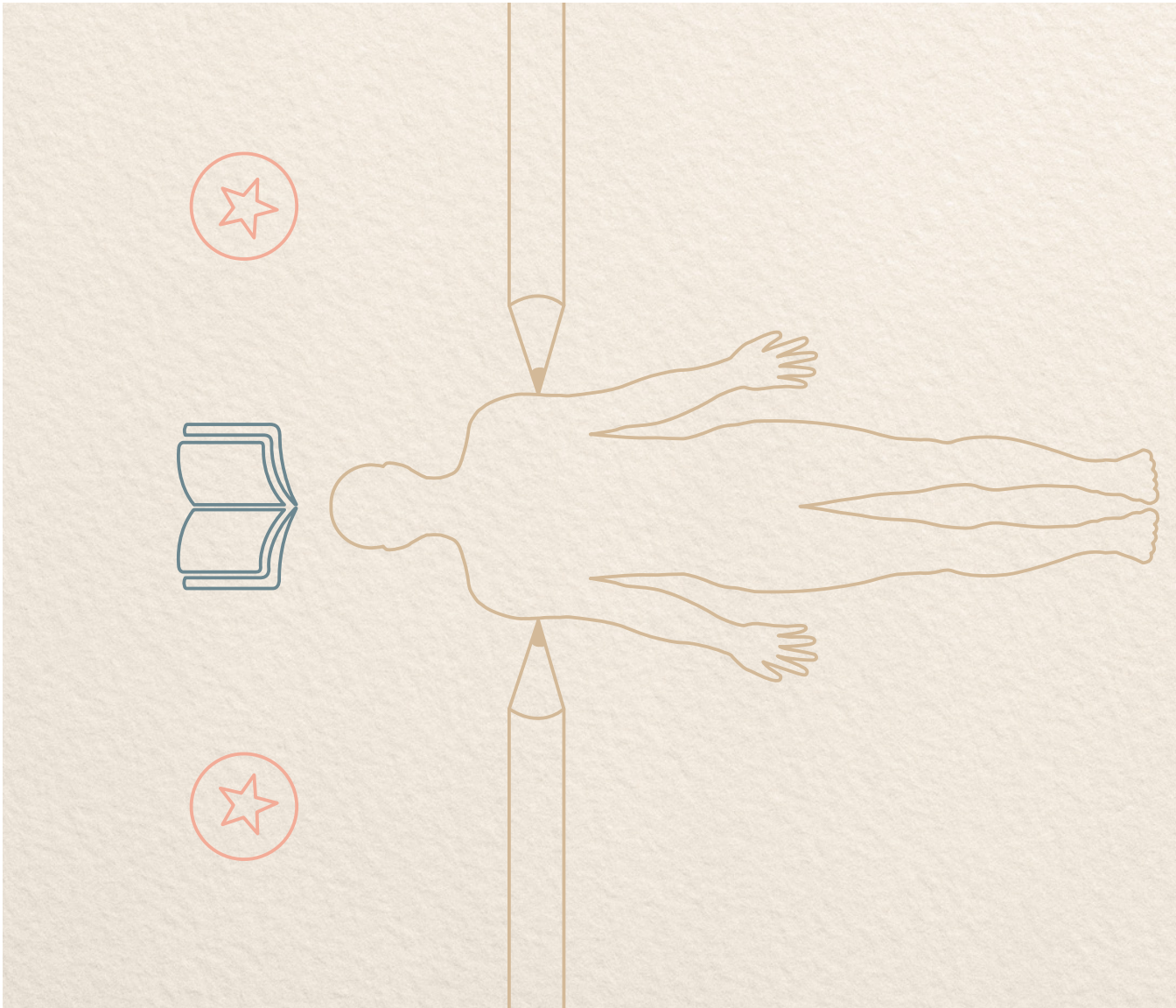
U srcu planina, gdje mirisi vladaju,
Mrkonjić Grad pod nebom snove slaže.
Tamo gdje Sana šapće tiho kroz dan,
Zeleni raj – to je naš zavičaj, san.

Pecka nas zove, s potokom čistim,
Priroda grli u trenucima bistrim.
Stijene i voda, mirisi borova,
U svakom dahu – pjesma domova.

Na jezeru Balkana kupaju se svi,
Odzvanja pjesma, dani su k'o sni.
Društvo nasmijano, srce ko' planina,
Na Balkanu život drugačije diše – bez tmina.

Zelenilo pleše pod nebom vedrim,
Sjećanja tkamo u trenucima sretnim.
Mrkonjiću, ljepoto iz bajke ti si,
Naš dom, naš ponos – u srcu ti si.

OSTATAK

Jelena B.

Živim u tijelu, neprijatelju. Žmirim na njegove odraze dovoljno predano da ih se preplašim svaki put kad mi okrznu vidno polje. Ponosna sam na sebe kad se gledam oči u oči preko ispravne dioptrije i ne pomislim da sam ružna, da sam ostatak.

Jedna mi je čaša jednom rekla neka za lijek prizovem osobu iz svojeg tramvaja i zamislim kako ju udišem, propuštam svojim crvenilom, navlačim njezinu prisutnost do svojih rubova i postajem divlja rijeka, rijeka bez ostataka.

Tako se ispunjavam ženom koja u rokovnicima nosi životopise koje bi voljela prožvakati i taj je popis naš pozivni broj. Ja bih voljela živjeti na biciklističkoj udaljenosti od plaže i sudjelovati u organizaciji žive knjižnice na istoku Belgije. Ona bi voljela zalaziti na planine, hvatati se za stijene i osjećati u čahuri kakve pripizdine.

Naši su popisi duboki uzdasi sve dok se na njih ne spusti krpelj, krpelj sutrašnjice i mi pod pazuh počinjemo trpati strah, strah pred stvarnom opasnosti.

Držimo se za dlanove, guramo prema nježnosti i marljivosti, koračamo polako, izgubljene i prepoznajući radost dok se od pazuha širi korov i tjera nas stalno da sjedimo s neizvjesnosti.

Mladice korova najčešće mi izlaze na oči, duplje se debljaju, razmnožavaju mitozom. Otpadaju s lica u obliku krokodilskih leća, potpisuju se mutnim točkama na naočalama i nijemo se, ponekad i sasvim nezapaženo, pripremaju na gubitak.

Komentar autora:

niže lijepim svoj tekst koji je izrastao iz onoga kako se kronično osjećam i što je tijekom treninga izlazilo na površinu. Tako da je ideja za tekst bila jednostavno sažeti svoje stalne osjećaje i pritom koristiti vrlo specifične motive koje povezujem s Peckom, tj. našim iskustvom ondje, poput čaše koja daje savjete, krpelja ili rijeke koja dobiva ostatak kad se na njoj izgradi elektrana.

Komentar autora:

UNOD-Stranice otrgnute iz dnevnika realna su slika jedne mitrovačke
porodice I jedno od mojih razmišljanja iz faze overtinkovanja. Na
prenošenje ove dve priče u formu tekstova, potakla me je neverovatna
priroda Pečke I okoline I spokoj kojim sam bila okružena. čist
 vazduh, domaćini, izvrsna domaća hrana I neverovatna grupa
polaznika radionice, olakšala mi je inspiraciju za tekstove I dala
slobodu da lične stvari iz života podelim u tekstovima.

STRANICE OTRGNUTE IZ DNEVNIKA

Ana Giner (Bobica)

Bajker i kompost

Seda kosa, dužine do ramena, vezana u labavi rep, vijori se na zelenom, masivnom motoru. Motor juri mitrovačkim bulevarom, zaustavlja se naglo ispred broja 110, dvospratne kuće sa dvorištem punim cveća. Bajker gasi mašinu, silazi sa nje i hitrim korkom ulazi u kuću.

„Ima li šta za kompost?“ pita suprugu, zadubljenu u šerpu sa ručkom.

„Ima, ima. Evo, odnesi ovaj tanjir sa korama od banane i istresi talog od kafe. Skupljam ga celog vikenda.“

Bajker hita ka kantama sa kompostom, otvara srednju i ubacuje sav sadržaj ostataka hrane i danima prikupljane kafe, jer, što da se baci? Kompost priprema sâm već godinama, za sebe i za svoju baštu, a nađe se ponešto i za komšinice koje takođe gaje cveće. Tu ubacuje sve ostatke hrane, voće, povrće, kore, ljuske od jaja... Ostali otpad, bajker razvrstava po kantama - mešani otpad i ono što može da se reciklira - „Karton, papir i staklo idu u plavu kantu,“ napominje uvek ćerki koja godinama pita uvek isto: Šta da radim sa ovom ambalažom od soka i Plazme?

Ćerka, sanjalica, vrlo često zaboravi u koju kantu koji otpad ide pa onda bajker, sav u kožnom odelu, zelenka tek parkiranog u

garažu, na dvorištu vadi sve iz kante i opet raspoređuje otpad.

„Koliko puta treba da ti se kaže? Karton, papir i staklo bacamo u plavu kantu koju komunalna služba grada odnosi svakog drugog petka. To što i otpad za reciklažu i mešani otpad istresu na ist deponiju, to sad nije moja bitka. Čero, slušaj li me ili si opet odlutala?“ sam sa sobom priča bajker, sedeći na dvorištu, okružen gomilom smeća, prebirajući po njemu kao da je od životne važnosti da baš svaka flašica Kole završi u plavoj kanti. „Slušam te, tata, naučiću do sledećeg petka, obećavam.“

I tako prodoše godine...

Bajker i dalje kompostira, razvrstava i skladišti, majka i dalje revnosno čuva taloge od kafe čak i kad bajker danima nije tu, ćerka sabotira oca neznanjem o reciklaži a sin... pa, on živi u EU, tamo je ovo sve obavezno.

| KOJA JE SVRHA GLISTE?

Često se pitam koja je svrha postojanja gliste. Male, neprimetne, nečujne, žive duboko u zemlji, a mi ih vidimo najčešće posle kiše, kad izmili napolje iz svojih domova na mokar asfalt grada. One koje ja najčešće vidim, roza su boje, tanke, dugačke ponekad i po 15 cm...

Često se pitam vide li one nas kada su izvan svog zemljanog sveta, pomisle li one kako smo mi njima čudni, visoki, glavati...

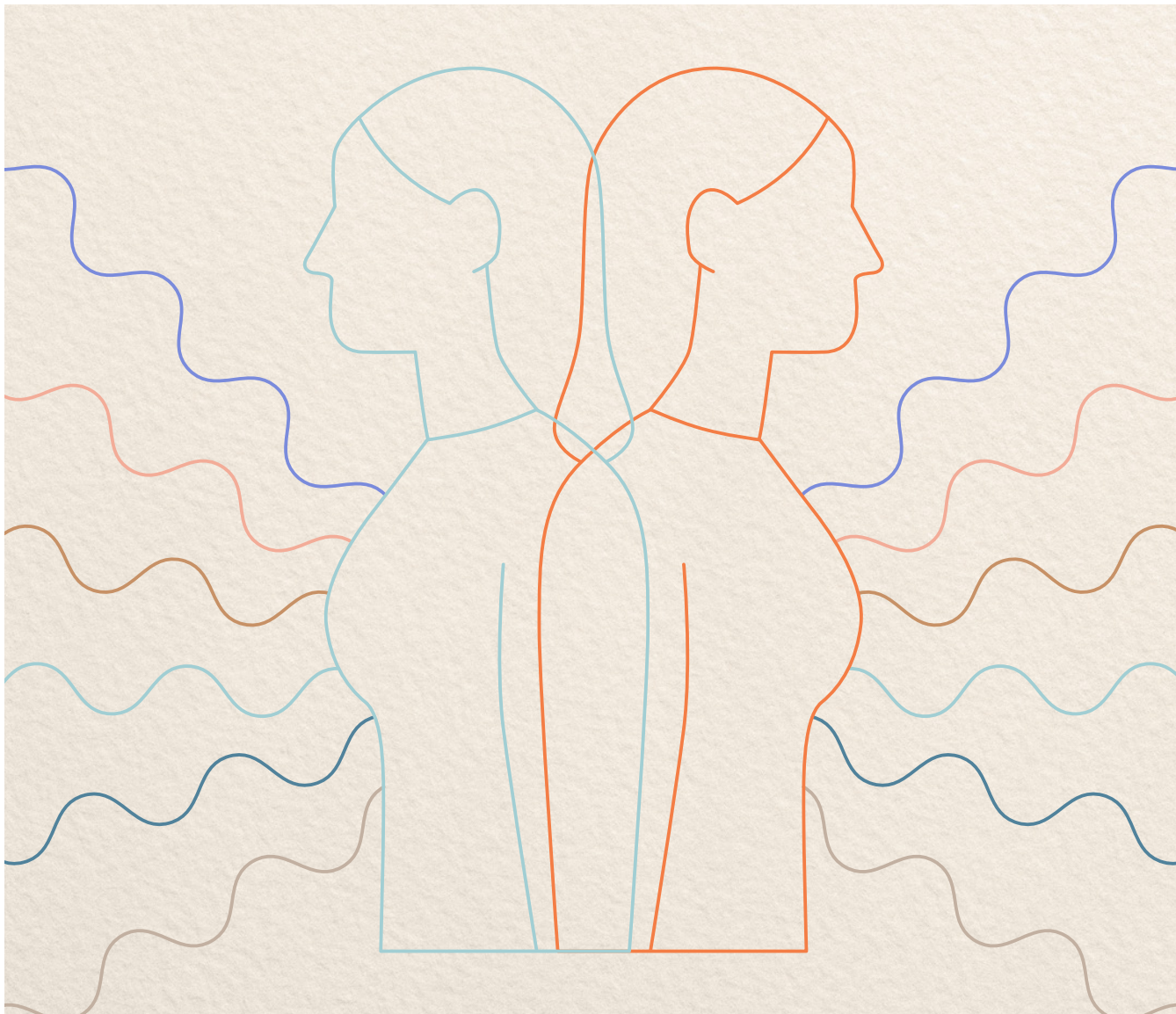
Isto se pitam kako na tako mala bića utiču klimatske promene, oseće li ih u svojim zaštićenim zemljanim domovima, da li shvataju da svoje tlačitelje viđaju svakog dana posle kiše, kada izmili na mokri asfalt?

Šta bi planeta radila da nema tako malih, neprimetnih bića i kako bi njihov nestanak uticao na ceo eko-sistem?

Koja je svrha gliste, pitam se često. Šta bi bilo kad nje ne bi bilo? Da li ljudi zavise od tako malog stvorenja kao što je glista? Ima li glista svrhu u našim životima? I, koja joj je svrha?

Pitam se često a odgovor nemam, suviše je komplikovan za objasniti ga na nekoliko stranica. Ono što sigurno znam jeste da na ovoj planeti sve ima svrhu - i tlačitelj i glista i ona bubašvaba koju toliko ne volim.

Da nema svrhu, ne bi ni postojalo.

PRIČA O DVIJE SESTRE

Aleksandra Schindler Ljutak

Hajmo sestro mila još malo i napit ćeš se, dođi!

Nemam više snage, sva sam se osušila na svom putu, toliko sam se iscijedila da od mene samo duša ostala.

Bit će ti bolje čim dođeš do mene. Moći ćeš se opet osvježiti, napiti, ojačati, ubrzati i nastaviti svoj put dalje.

Moram li dalje, snaga me napušta.

Snaga je u zajedništvu, nosit ću te svojim koritom i skupa ćemo napojiti i druge žedne sestre.

Pričat ćemo im o zajedničkoj snazi, o brzacima koje si prošla, kamenju koje si prešla i pticama koje si napojila.

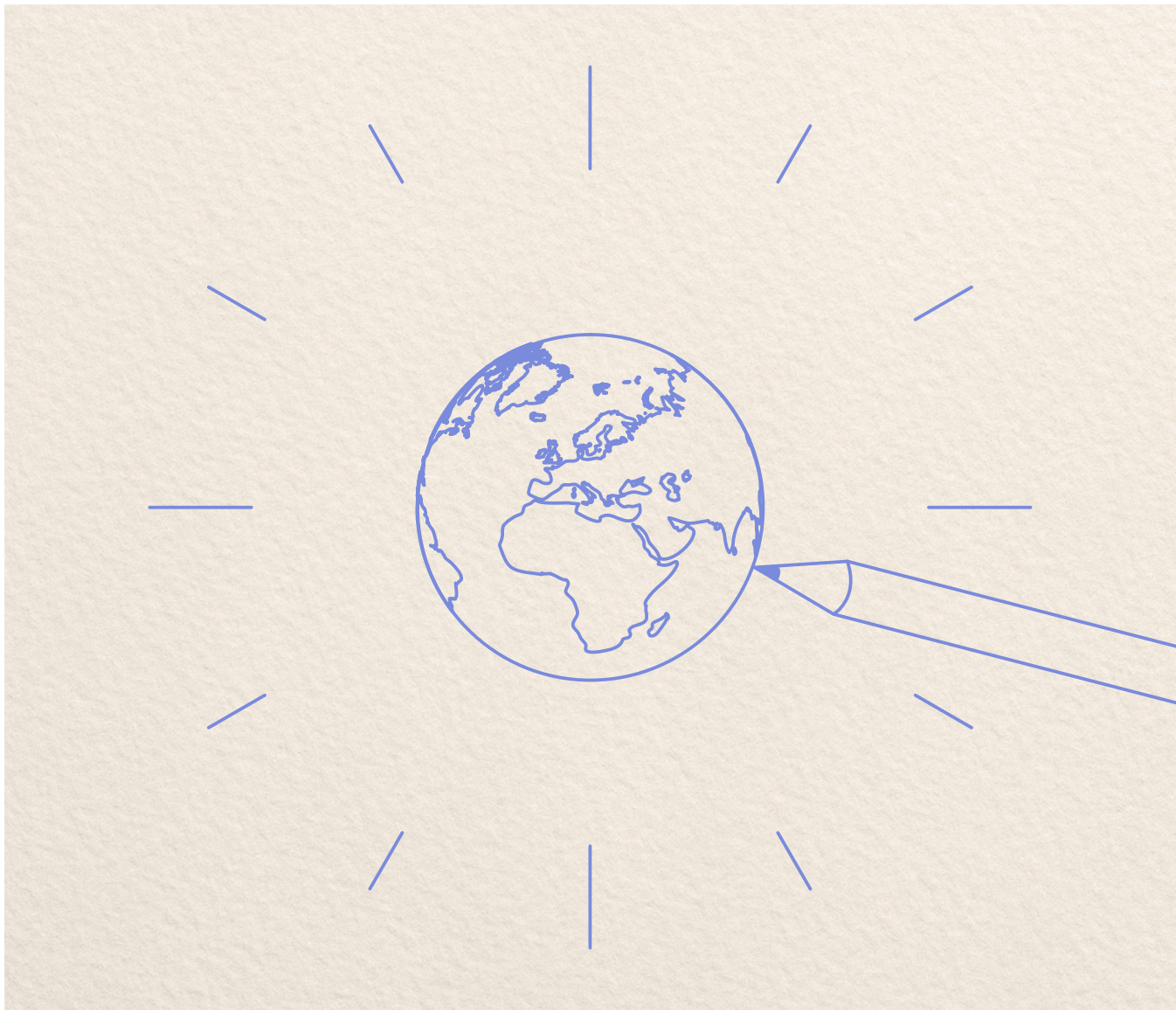
Možemo li im pričati i o tuzi i bolu koji sam doživjela, o opustjelim obalama, o otrovima koje su u mene ispuštali i cijevima kojima su me krali?

Možemo, ali svakako ćemo im ispričati i o tvojoj hrabrosti i upornosti, kako si hladna i uznosita bila, koliko si žednih usta napojila i koliko si života usput navodnila i obnovila.

A kad zagrlimo druge sestre, zajedno ćemo biti još jače i čekat ćemo trenutak kad će se naše vode osušiti i u oblake pretvoriti. Tad ćemo se vratiti u korita naših rijeka u obliku pahuljica ili kapljica, vječno napajajući naše obale.

Komentar autora:

Pjesma je nastala nadahnuta pričom o stvaranju Pecke, povijesti kraja i geografskoj i duhovnoj povezanosti sa rijekom Sanom i njenim izvorom koji smo posjetili. Govori o dubokoj boli i nepravdi koju čovjek svojim ponašanjem nanosi prirodi, posebno rijekama koje život daju, ali isto tako i o vječnoj nadi i feminističkoj duhovnoj povezanosti s vodom, stvaranjem i praštanjem.

MIT O PLAVOJ PLANETI

Jelena Milović

Mit o Plavoj planeti
(Zapis iz Arhiva usmenih mitova, Mars, godina 4972.)

Klasifikacija: Legende

Kažu da je nekada postojala planeta imena Zemlja. Plava kao oči izmišljenih bića što su je nastanjivala. Imala je tzv. okeane - vode toliko široke da se nisu mogle preći pješke, nebo koje je mijenjala boje samo zato što je htjelo, i drveće koje je disalo zajedno s ljudima.

Da, disanje - bez kaciga, bez filtera, bez boce za pojasom. Takve su bili mitovi o Plavoj planeti.

Ali, kao i svi mitovi, i ovaj ima svoju propast. Govori se da su ljudi tada bili mnogo... previše. Rasli su u broju, u željama, u brzinama. Željeli su više svega: svjetlosti, hrane, moći, zabave. I Zemlja im je davala.

Dala im je rudnike - pa su kopali dublje.
Dala im je šume - pa su ih sjekli brže.
Dala im je tišinu - pa su je zamijenili bukom.

Sve dok nije počela da gubi dah.

U mitovima se kaže da su tada krenuli znaci: Led se topio kao san. Rijeke su nestajale kao pjesme koje se zaborave. Vatra je dolazila s neba, a more je gutalo gradove. Ljudi su zvali to "klimatska promjena", kao da je to bio vremenski fenomen, a ne upozorenje.

Neki su pokušavali da poprave situaciju kroz aktivizam, ali većina je samo željela da pobjegne. I tako je počeo Bijeg velikog dima.

Najbogatiji su prvi napustili Zemlju, u brodovima što, danas tvrde, se nalaze ispod planine Vehemora.

Nosili su sjeme biljaka koje više nisu ni mirisale. Nosili su bazu podataka zvanih "sjećanja".

Nosili su vazduh u bocama i zemlju u torbama. Napustili su je. Ostali su ostali. Neki jer nisu mogli otići. Neki jer nisu htjeli napustiti ono što su zvali domom.

Kažu da su posljednji ljudi na Zemlji šaptali njenom tlu: "Oprosti."

Kažu da je tada zaista, posljednji put, pala kiša. A oni što su stigli na Mars, pričali su. U početku ozbiljno. S tugom. Kasnije, kroz priče pred spavanje. Trudili su se da je zaborave - ne zbog tuge, već da ne bi čuli vlastitu krivicu kad čutnja Marsa postane preglasna.

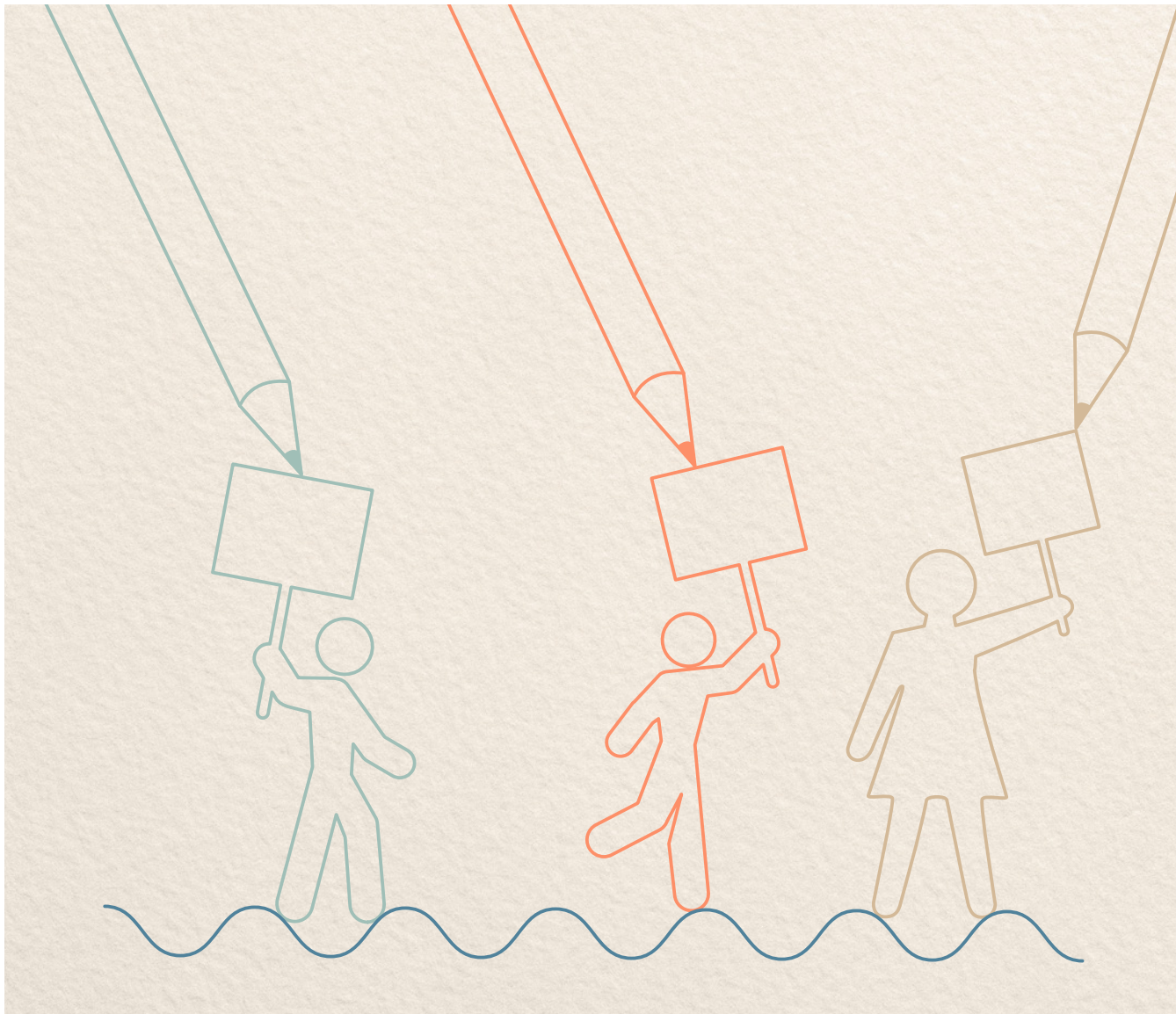
Danas se, naravno, ne vjeruje ni u šta od toga. Zemlja? Planeta koja sama pravi vodu? Planeta koja "odgovara" kad je boli? Ljudi koji su hodali po njoj bez ijednog sloja opreme? To je mit. Zapisan. Zaboravljen. Ali djeca i dalje, ponekad, traže da im se ispriča; „Pričaj mi onu o planeti koja je disala...”

Zapis komentarisao: Archivarius 9A.

Napomena: Preporučuje se čitanje uz nadzor odraslih. Ova legenda može izazvati emocionalnu konfuziju kod osjetljivih jedinica i pitanja koja nemaju tehničke odgovore.

Komentar autora:

Inspiraciju za mit pronašla sam u podacima o klimatskim promjenama i sve bržem iscrpljivanju Zemljinih resursa. Razmišljajući o tome kako bi svijet mogao izgledati ako se takav odnos prema planeti nastavi, zamislila sam budućnost u kojoj se Zemlja pamti samo kao legenda, priča koju ljudi pričaju da zaborave ono što su joj učinili.

NEMA LABAVO

Dragica Mateković Rubić

Čudna sloboda
Današnjeg doba
Umotana u ropstvo
Vlasti i lobija

Nisu ni lanci
Ni nasilni gospodar
Nego agresivna vlast
+ attack na svaki prirodni dar.

Hidroelektrane, izlov,
vađenje ograničenih ruda...
Nismo slijepi
I tjerati ćemo vas do suda

Stat' ćemo
Pred strojeve vaše
Djabe vam galama
Nema LABAVO
Ovi vas se ljudi
Ne plaše

Super smo heroji
Ovoga doba
I sve nas je više
Pokupite prnje
Jer u protivnom
Loše vam se piše

Komentar autora:

Pjesma je nastala nakon gledanja filma o aktivnostima s Balkana (nemogu se sjetiti naziva dokumentarca) ali je navedeni film povratio emocije tuge, ljutnje i želje za fajtom koje su se javile i nakon filma o ženama s Kruščice. I svi naši razgovori o "slobodi" današnjih ljudi, korupciji pridonijeli su nastajanju.

AKO NESTANE CVIJET

Kristina Joksimović

Pokraj uskog puta na brdu Vrmcu mirno i ponosno rasla je žalfija po imenu Zaza. Često su je bokelji zvali šalvija, od latinskog *Salvia*. U Boki je ima mnogo, no ova sa Vrmca bila je posebna. Kao što postoje posebne ruže, tako postoji i posebna žalfija. Voljela je biti tamo gdje jeste - u kamenjaru, otkrivena i obasjana suncem. Vrmac joj je pružao slobodu, vazduh i pogled na prekrasnu Boku, Lovćen i Orjen. Zaza je bila zahvalna na tome.

Ljudi su dolazili i odlazili, valjda u potrazi za mirom. Ipak, vazduh im je postajao sve tjesniji, zagušljiviji. Umjesto spokoja tražili su adrenalin. Duge šetnje zamijenile su vožnje bijesnim i bučnim kvadovima. Od tada nikad više nije bilo one iste tišine, spokoja i mješavine mirisa borove šume i mora. Žalfija se borila. Buntovno i tiho. Jedva je disala od prašine. Njene stome su bile začepjene i proizvodila je manje kiseonika - ono što je nama najpotrebnije. Ma, koga briga? I dalje ga ima i previše. Zaza se nije žalila. Promjene je podlosila stoički. Ona je hrabra i naravno da će se izboriti sa svime i preživjeti, ali da li to ostavlja neki trag? Hoće li zvuk motora koji protutnji pored nje biti samo trenutna neprijatnost ili će ostaviti posljedice? Hoće li je pregaziti? Malo ko bi se zapitao. Ipak, istina je da Zaza pati. Strahuje. Gdje su pčele? Leptiri? Bumbari? Boje se. Istovremeno suočava se sa problemom visokih temperatura. A znamo koliko je ljekovita. Da li visoke temperature utiču na to?

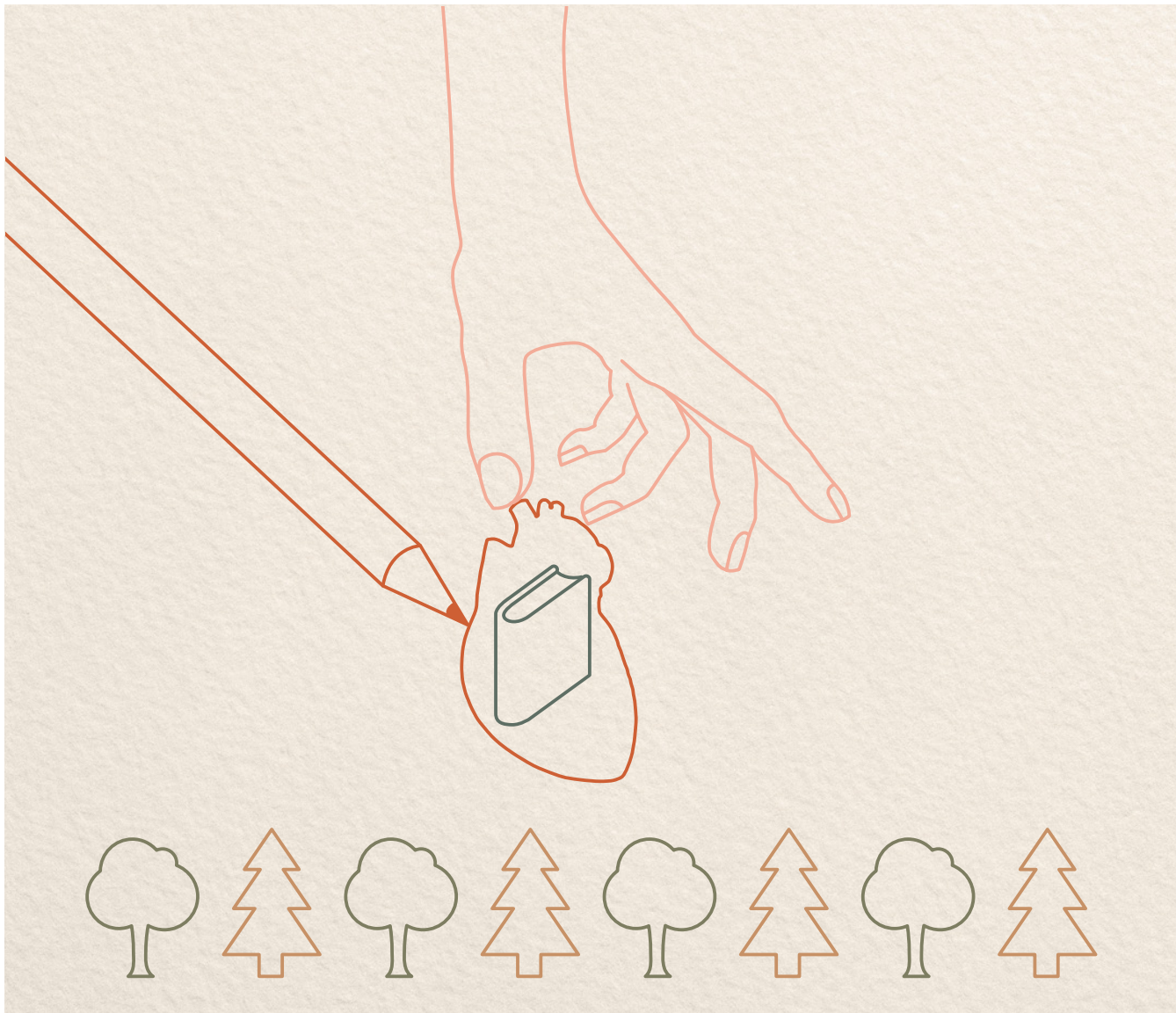
Evo odgovora. Postepen porast temperature do određene granice poboljšava kvalitet etarskog ulja u listovima. Ali dugotrajne temperature preko 35 stepeni brzo suše tlo i stres od suše usporava rast i može uzrokovati opadanje lišća. Osim toga dolazi do smanjenja fotosinteze, spaljivanja listova kojom prilikom nastaju kafeni pečati, pa samim tim i do povećanja broja štetočina i bolesti. Dug spisak, ma koga briga? To je "samo biljka", dok nas ne zaboli grlo ili desni. Onda se sjetimo da je ima u apoteci, ali gdje raste se i dalje ne pitamo. No, uvijek pričamo o nama. Kako će uticati na nas. Šta ćemo mi da izgubimo. A šta je sa Zazinim

prijateljima? Gdje su oni u svemu tome? Žalfija kao medonosna biljka je važan izvor hrane za pčele, leptire i druge oprašivače. Bez nje bi oprašivači izgubili stabilan izvor nektara, naročito u sušnim sezonama. Sad se malo treba zapitati. Znamo ko su pčele i šta one rade za čovječanstvo. Zato moramo biti svjesni da je pčela jednako cvijet. Sada se vraćamo na pitanje: da li će jedna vožnja kvodom zaista uticati baš na tu jednu žalfiju? Neće. Ali moramo li biti mi ti koji će da doprinesu da se to desi? Žalfija može biti bilo koji cvijet. Svaki postoji sa razlogom. Samo mi ljudi moramo shvatiti i naučiti živjeti u skladu sa prirodom.

Možda kraj ove priče nije srećan. Ali još nije ispisan. Još uvijek možemo odlučiti da budemo tiši, pažljiviji, prisutniji. Da stanemo pored Zaze, umjesto da je pregazimo. Jer nije stvar samo u jednoj žalfiji, već u svakom cvijetu, svakom stvorenju koje čuti i čeka da se sjetimo da nismo sami na ovoj planeti.

Komentar autora:

Moja priča nastala je kao inspiracija nakon što sam čula priču o nastanku Pecka Visitor Centra. Dodatnu inspiraciju dobila sam na izvoru rijeke Sane, dok smo Ogi i ja razgovarali o mom master radu. Okružena netaknutom prirodom, osjetila sam duboku povezanost sa svijetom oko sebe. U tom trenutku, priroda me podstakla da živa bića počnem da doživljavam kao osobe - sa osjećanjima, željama i unutrašnjim životom koji čeka da bude ispričan.

DNEVNIK JEDNOG RISA RISTA

Isidora Đukanović

Često ti pišem o šumi mog djetinjstva, starijoj od svih priča koje vjetar nosi, o šumi čije srce kuca pod slojevima guste mahovine i pod korijenjem bukvi koje me, naivno štite od nedaća ovozemaljskog života. Biogradska gora bila je tiha, ali živa spremna da raširi svoje bogate krošnje i primi u krilo svaku jedinku, čopor ili jato koje mijenja staništa iz dana u dan.

U toj šumi dom su pronalazili mnogi balkanski risovi, ptice, vukovi, medvjedi, gmizavci, a naročito bajkovit biodiverzitet i ponosan... ali ne i moje srce. Ono je oduvijek čeznulo za daljinama, maštalo o bogatim prostranstvima izvan Prokletija i pitalo se: šta se sve krije ispod plavetnila neba? Te su me misli pratile svakodnevno, svakim korakom, na svakom izvoru, svakim udahom i izdahom šumskog vazduha, mjesečevim odsjajem u dolini.

Zato sam, dragi moj dnevniče i saputniče, odlučio da sa prvim svitanjem i dodirom šapa na hladnu zemlju krenem putem svojih snova, i pretvorim ih u javu, prateći svoju zvijezdu vodilju. Nažalost, nijesam imao priliku da o bilo čemu, a kamoli o svojim idejama, govorim s drugarima iz čopora. Da jesam, vjerujem da bi me vidjeli kao lutalicu, bjegunca ili nezahvalnog odmetnika. Kao onoga kojem šuma pruža sve, a on ipak želi više. Njihov mir bila je šuma, kraj rijeke, sa svojom porodicom provodeći dane u igri i lovu. Najveći strah - od osude, me u podsvijesti pratio, ali su želja i nada ipak nadjačale sve.

Tiho sam napustio Biogradsku goru i ostavio sve iza sebe, uključujući i moju majku, koja će sigurno brinuti gdje je nestalo njeno mladunče. Ona je bila jedina karika koja me držala vezanog da li da odlazim ili ne. Ipak, duboko u sebi znao sam, želi mi samo sreću, i najbolje, a kad to ostvarim, sresti ćemo se ponovo u zagrljaju, gdje god to bilo.

Danima sam lutao kroz zapanjujuće predele, čija ljepota me ostavljala bez daha. Planinski lanci uzdizali su se pod mojim

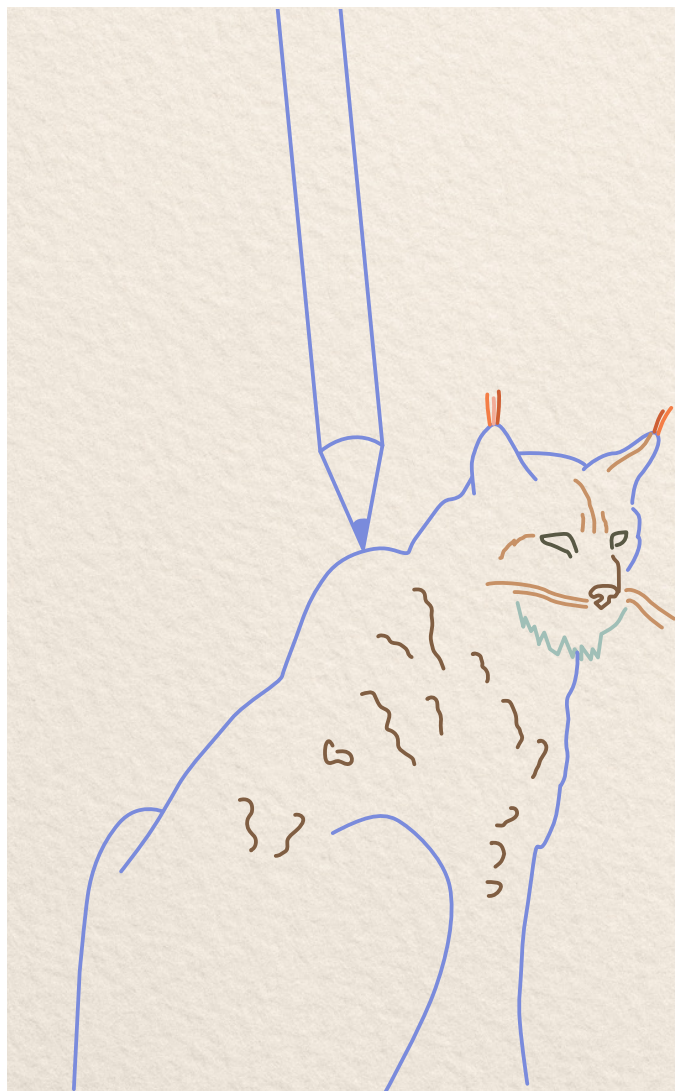
šapama kao da žele da ih zagrlim, šaptali su vjekovne gorske pjesme koje su odzvanjale među liticama, duboko u mom biću. U tim trenucima sam plakao, iskreno i tiho poput izgubljenog mladunčeta koje prvi put osjeća veličinu svijeta. "Oči su mi gorele življe od plamena", obasjane suzama radosnicama koje su same tekle. Srce mi je, po prvi put, bilo potpuno slobodno i na mjestu, razasuto po horizontima, dijelić po dijelić, kao da je svaka planina i kamen postala njegov dom. Pomislio sam, ovo carstvo vrijedi svakog trenutka, i ne želim nikad da ga zaboravim, ali svako svijetlo mora pratiti neka sijenka.

Vremenom, silazio sam sve niže, ka dolinama i tu sam se prvi put suočio s nevoljama. Hodajući po zemlji, primijetio sam neobične šarene oblike. Pomislio sam, možda je to neka nepoznata hrana iz dalekih krajeva, pa sam zadivljen, poželio da probam. Ispostavilo se da je to bila plastika, otpad koji zagađuje predivnu životnu sredinu. Umalo da se ugušim. Spasila me je jedna vučica. Rekla mi je da, osim nas, postoji još jedna vrsta - ljudska, i da ću je često sretati. Upozorila me je da budem pažljiv, jer njihovo prisustvo često donosi opasnost.

Što sam duže putovao, to me više boljelo što nigdje nijesam sreo drugog risa. Toliko sam želio da upoznam nekog sličnog, da naučim o njihovoj kulturi, osobinama, pustolovinama sličnim mojim. Vučica mi je tada rekla da prvi put vidi nekog poput mene, što mi je bilo izuzetno čudno, i tada sam shvatio: mi, risovi, jako smo rijetki i ugroženi.

Nedostajali su mi razgovori, priče, ljubav, iako sam ih pronalazio u različitim oblicima oko sebe. Usamljenost me sve više pritiskala, jača čak i od osjećaja nepripadanja. Sjetio sam se tada svoje prijateljice Petrolamije Crnojevići, jedine biljke svoje vrste u Crnoj Gori, kako je njoj tek falila svoja vrsta. Sama pomisao da bih mogao da je izgubim slamala mi je srce. Ona mi je, kao i sve ostalo, nedostajala.

Komentar autora:

Ova priča rođena je iz mog divljenja i brige. Inspiraciju sam pronašla u sjajnoj priči iz filma o balkanskom risu „neuhvatljivoj, tihoj ikoni naših planina, čiji je opstanak sve nesigurniji. Upoznajući se sa njegovim životom, borbom za opstanak i rijetkim pojavljivanjima, nijesam mogla a da ne osjetim duboku potrebu da mu dam glas. Poseban trag su na mene ostavila mjesta kao što su rijeka Sana i Pecka, gdje priroda još uvijek diše punim plućima, ali je istovremeno i krhka pod pritiskom savremenog doba. Centar za životnu sredinu, sa svojom neumornom borbom za očuvanje divljih dragulja, dodatno me motivisao da kroz priču spojim stvarnost i maštu - da stvorim Ristu, jednog posebnog risa, i pustim ga da ispriča svijet iz svog ugla.

„Dnevnik jednog risa Rista“ nije samo priča o jednoj životinji. To je zapis o borbi, o slobodi, o prirodi koja govori — ako smo voljni da je slušamo. Nadam se da će vas ova priča bar na trenutak približiti tišini šume, i pogledu jednog risa koji nas gleda znatiželjno, ali oprezno.

Koliko sam bio srećan, toliko sam bio naučen da opstajem - sâm. Sâm sam birao svoj put, i prepreke su bile neminovne. Samo ovaj put, nije bilo korijenja bukve da me zaštiti. Ubrzo sam naučio da se sklanjam od ljudske vrste, i da se povlačim dublje u šumu. Uplašio sam se onoga što bi mi mogli učiniti, ako su već spremni da narušavaju prirodu - dom svih nas. Nije mi bilo jasno zašto to čine, i kako ne shvataju neprocijenjivu vrijednost iste.

Ostatak svog putovanja proveo sam potiskujući osjećanja, oslanjajući se isključivo na unutrašnji glas koji me vodio kroz svaku dolinu, lanac i stijenu. Taj osjećaj me nije nikada izdao, koliko god mi falilo sve što sam ti ispričao. Gorjela je ista želja i osjećaj u meni baš kao prvog dana kada sam napustio šumu.

Ipak, na kraju dana, zaspim sâm, sa svojim prigušenim potrebama i "mušicama" koje mi plešu po glavi. Na kraju, nakon 10 godina putovanja, pronalaženja, učenja i bezbroj iskustava, odlučio sam da se vratim. Morao sam. Ispunio sam dušu energijom svakog mjesta, i odlučio da se vratim tamo gdje je sve počelo. Želio sam da sve što sam vidio, čuo i naučio, podijelim sa svojom Petrolamijom, majkom, i ostatkom čopora, vjerujući da su sada spremni da me saslušaju.

Ali kada sam stigao, nijesam zatekao ono što sam očekivao. Rijeka mog djetinjstva, gdje sam napravio prve korake, bila je presječena kamenjem i betonom. Hidrocentrala, tako su to ljudi nazvali. U meni se nešto slomilo. Znao sam kakve posljedice nosi ta riječ, i da je opasnost od ljudske ruke dospijela tamo gdje sam mislio da nikada neće, u jedinstvenu, zavučenu šumu moje mladosti.

Nijesam pronašao majku. Ni Petrolamiju. Iako je prošlo samo deset godina, priroda oko mene bila je neprepoznatljiva. Moji drugari nijesu svi bili na broju. Ponijela ih je glad, teški uslovi i nemar. Bogate krošnje zamijenile su bogate mašine spremne da ruše sve

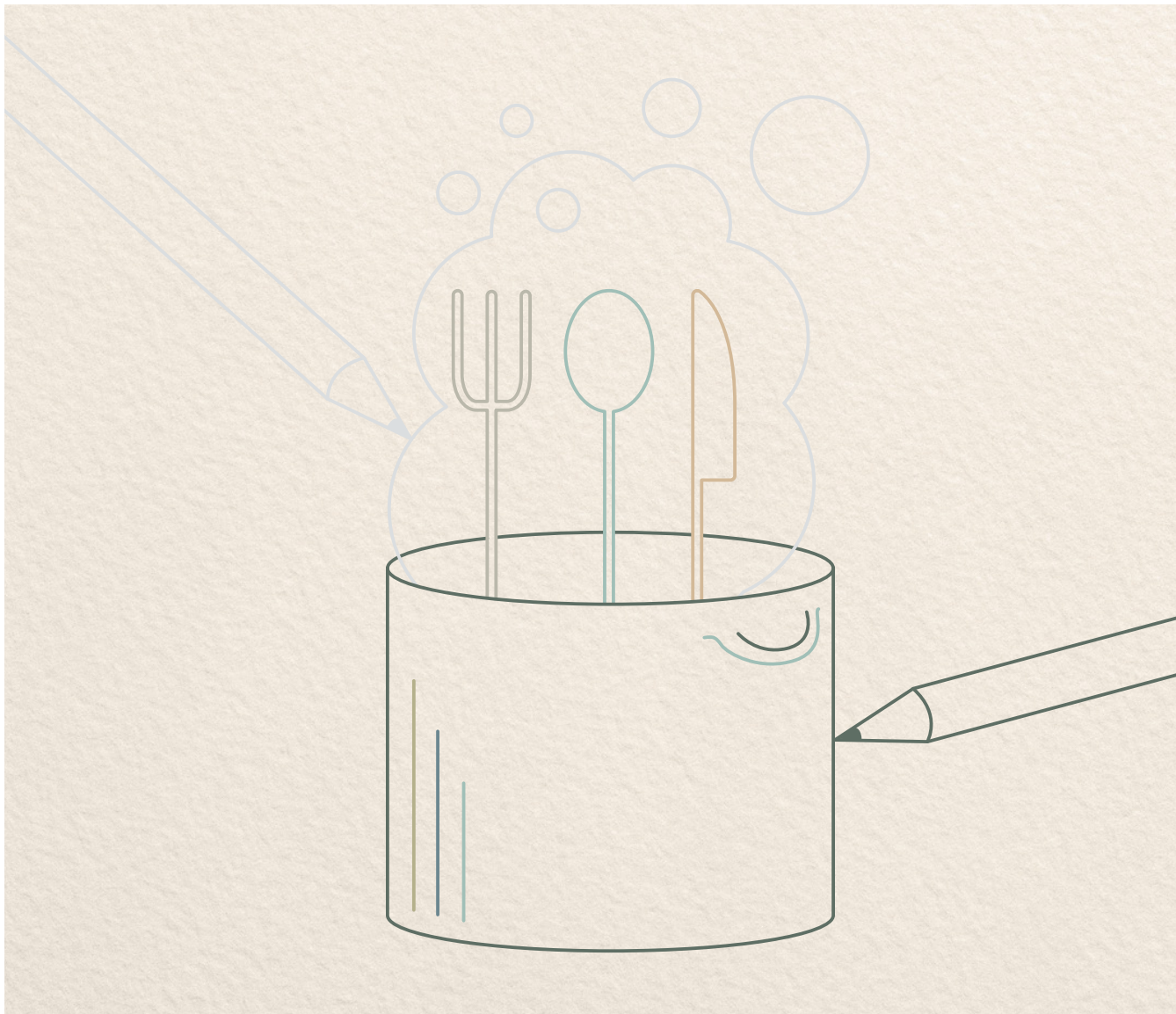
za nečije tuđe potrebe. Mojih voljenih više nema, a opstanak prijeti i budućim risićima. U mojoj duši više nije gorjela čežnja, već nepravda. I potreba za promjenom.

Tada sam upoznao ljude koji su bili drugačiji. Nijesu bili pohlepni. Borili su se protiv sistema koji nam je prijetio - za rijeku, za prirodu, za mene. Prkosili su sopstvenoj vrsti i stajali u odbranu svijeta kojeg su drugi rušili. Vratili su mi vjeru u ljude i pridružio sam im se.

Prihvatili su me, s divljenjem i saosjećanjem. U tom trenutku, rodila se nova ideja. Novi cilj. Obećao sam svim budućim risovima da ću prenijeti ono što sam naučio; svoje znanje, sve priče i pustolovine, borbu, istine, i sjenke koje je nosila ova priča, kako i na koji način da prežive, da se bore za svoja prava, da stanu u odbranu kad je najpotrebnije, ali i priču o hrabrim saborcima koji nas vole i žele sačuvati. Jer priče nas čuvaju. Priče nas uče. I priče ostaju, čak i poslije svih nas.

Zato danas pišem tebi, dnevniče. Da nikada ne zaboravim, ni majku, ni Petrolamiju, ni rijeku, ni ljude koji su vjerovali. Za sve sadašnje i buduće balkanske risove. Za slobodu. Za šume koje govore i žive zauvijek.

Samo tvoji,
Balkanski i svjetski ris Risto

ZAKUVAVANJE

Tijana Đaić

U masivnom, zelenom loncu
 Kuvaju se krila ptica
 Začinjena željom za dalekim letom
 Visoko iznad isparenja krčkanja
 Umesto ulja, prvo se zagrejala nafta
 Gusta, modra, smrdljiva masa
 Razoružala borce sirove kuhinje
 Nakon usijanja sledi otpad
 Mešoviti, rasparčani i truo
 Bačeni preko sestara, gljiva
 Preko korena žalosne vrbe
 I brata kestena
 Gulaš nade bistrog potoka
 Ribljim suzama mariniran
 Seme suncokreta, neizraslog
 Od straha sunčevog ljutog zraka
 "Vri svet, smanji temperaturu"
 Viču žedna usta
 Gladna starih ukusa bez pesticida
 Smrad topi sluzokožu slona
 Plastični escajg pliva sa kornjačom
 Jedan obrok za poneti,
 Moliću
 Sa ove planete
 Spakujte mi u kesu
 I gledajte da je ne pomešate
 Sa meduzom.

Komentar autora:

*Inspirisana globalnim zagrevanjem, udruženo mojom profesijom.
 Strahom od vreline, isparavanja i smrada.*

Recipients: info@zelenilo.rs servisnicentar@novibeograd.rs beoeko@beograd.gov.rs

Subject: Tanganjika, zahtev za pristup informacijama

Poštovani i poštovane

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

TANGANJIKA, ZAHTEV ZA PRISTUP INFORMACIJAMA

Jasna Dimitrijević

Recipients: info@zelenilo.rs; servisnicentar@novibeograd.rs;
beoeko@beograd.gov.rs

Subject: Tanganjika, zahtev za pristup informacijama

Poštovani i poštovane,

Prema Arhuškoj konvenciji za pristup informacijama od javnog značaja podnosim zahtev za uvid u odluke u vezi sa platanima (*platanus acerifolia*) iz Parka prijateljstva, Ušće bb, Beograd, čija je sadnja započela povodom prve Konferencije nesvrstanih. Kako saznajem iz medija, zbog izgradnje objekata u sklopu izložbe Expo 2027. najavljena je seča drveća u tom parku.

Moj upit se odnosi na jedno konkretno stablo, platan koji je predsednik Tanganjike Džulijus Njerere zasadio iza druge klupe levo u centralnoj aleji.

Od vas zahtevam odgovore šta će se u procesu uništenja parka dogoditi sa:

- stablom, klupom, naprslom spomen-tablom i opiljcima kože sa Nikolinog kolena kada je pre tri avgusta pao sa bicikla na beton;
- vodom koju je prosuo u travu jednog popodneva kada smo slikali jeftine akvarele oblaka i grana;
- mravima koji su nam golicali gležnjeve dok smo ležali na travi i sanjali Njujork;
- utabanim ulegnućem u žbunju gde smo pisali kad ne izdržimo do kuće;
- znojem sa dlanova dok smo čupkali travke kao nervozne verice i svađali se kao razmažena deca;
- slinama i suzama koje su kapale sa naših lica na suhu zemlju kada smo u park dolazili slomljene kičme;

- pepelom koji je vetar nosio preko naših leđa na tuđe klupe, platane i spomen-table kad nas nije bilo briga;
- jatom koje je pobeglo na ratno ostrvo kad sam prasnula, ali se posle nekoliko meseci ipak vratilo.

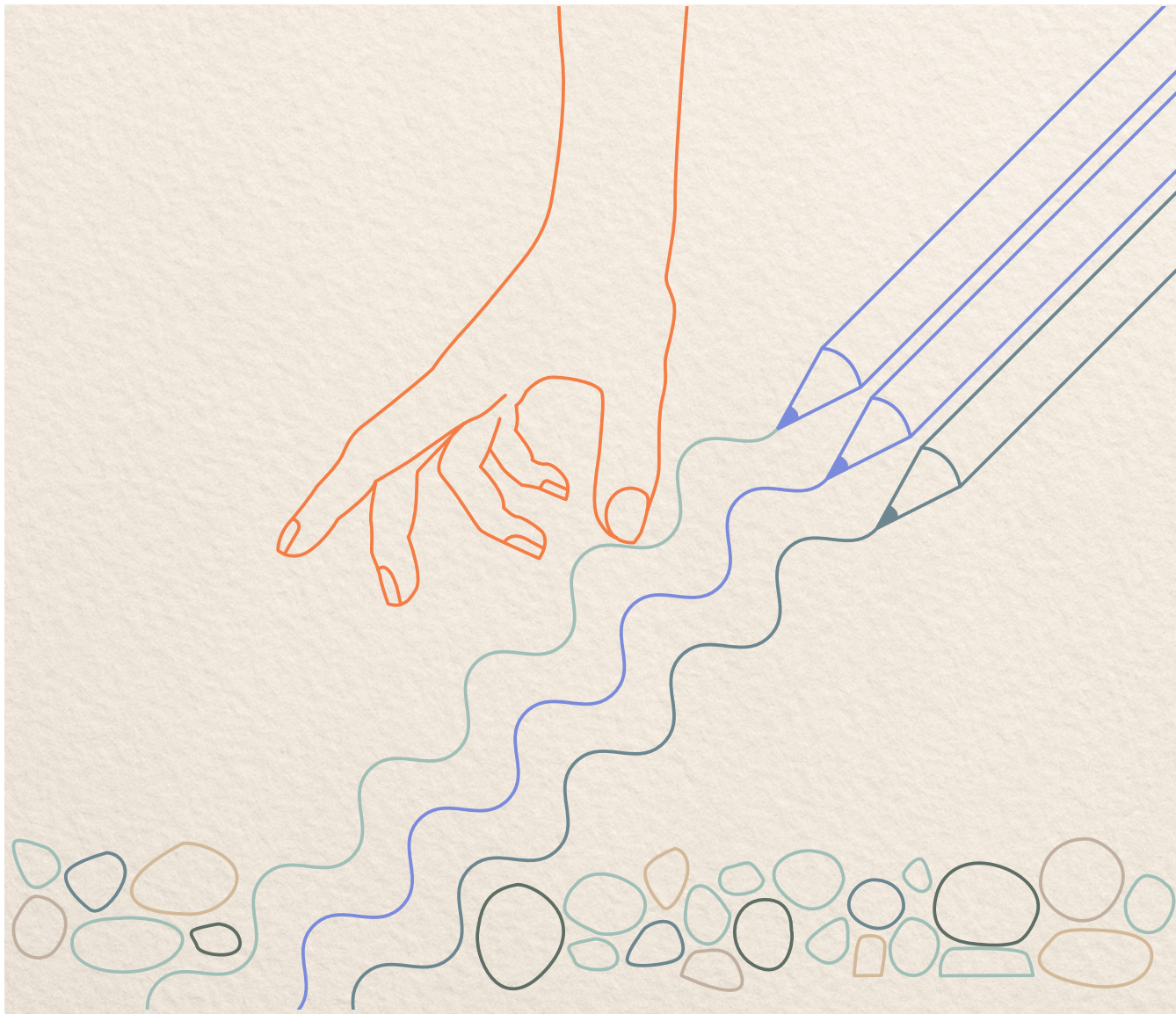
Pošto više nema države Tanganjike, ni njenog predsednika Džulijusa Njererea, ni Nesvrstanih, ni Nikole, zahtev podnosim u svoje lično ime.

S mučninom,

Jasna Dimitrijević, preostala

Komentar autora:

Ideja o tekstu nastala je tokom vežbe na radionici o pravima na pristup informacijama od javnog značaja. Lirski segment proizašao je iz ličnog gubitka i mučnine koju osećam dok svedočim kako se grad u kome živim sistematski urušava lošom upravom.

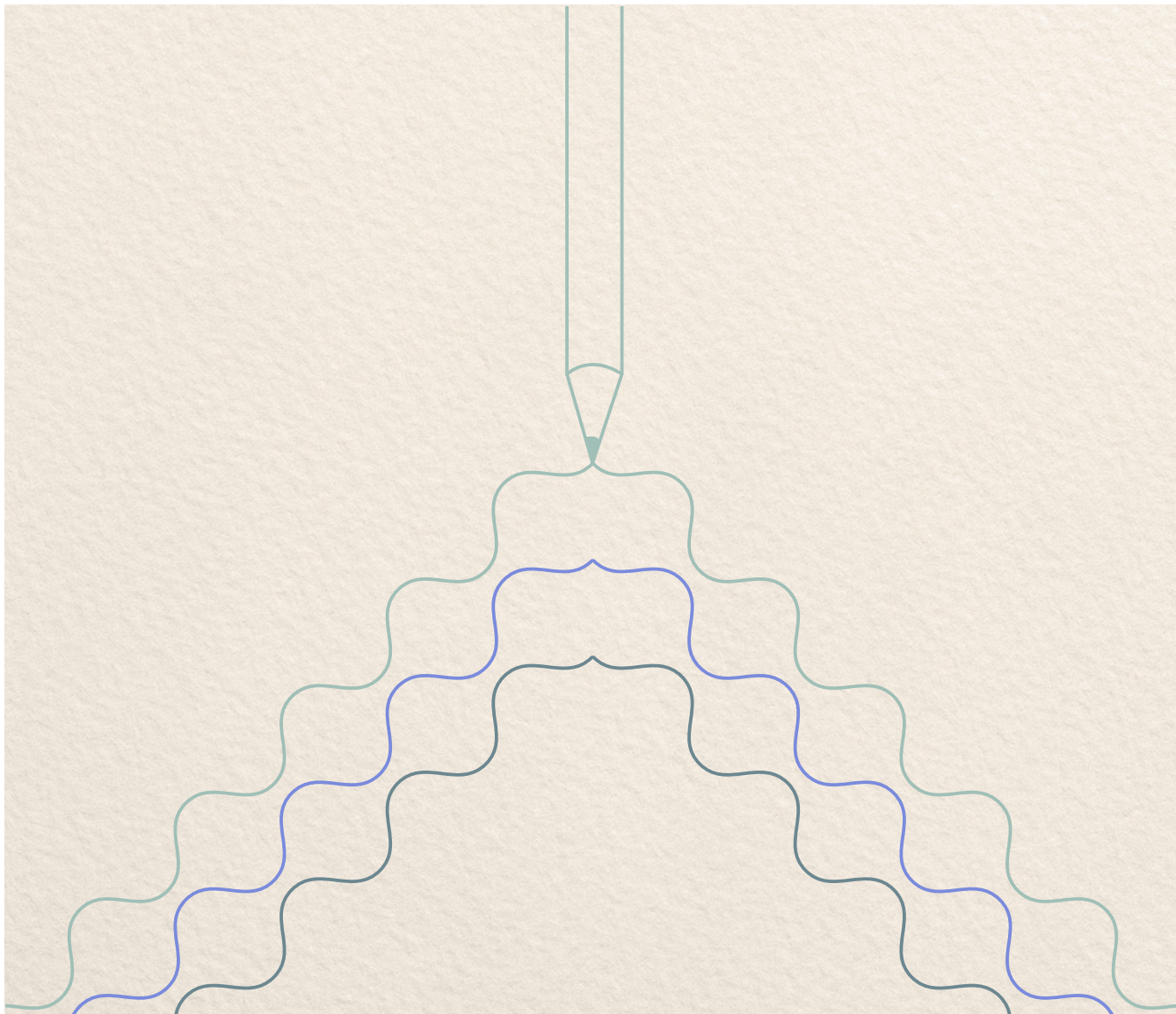
MONOLOG RIJEKE

Helena Jovanović

Govori rijeka. Govorim ja.
 Ja sam Rijeka. Vječna, neukrotiva, iskonska.
 Rodila sam se iz suze neba i daha zemlje.
 Milovala sam doline, hranila život, umivala kamenje dok nije
 postalo glatko kao uspavani dlanovi djeteta.
 Bila sam čista. Bila sam slobodna.
 Pjevala sam.
 Moj glas nije šum – on je pjesma.
 Starija od jezika. Dublja od molitve.
 Šapat koji budi zoru, huk koji umiruje noć.
 Ali niste slušali. Nikada ne slušate.
 Došli ste sa alatima, mapama, konopcima.
 Sa čelikom, cementom i zaboravom.
 Ogradili ste me. Vezali. Mjerili, sjeckali, krojili.
 Ne, niste me ukrotili.
 Branama ste mi stavili ruku preko usta.
 Natjerali me da ćutim dok mi lomite tijelo.
 Kažete: To je razvoj.
 A ja pitam: Za koga?
 Kažete: Samo voda.
 A ja vičem: A ti, šta si ti – ako zaboraviš odakle si nastao?
 Moje brane su moji ožiljci.
 Moji muljevi su moji podrumi pamćenja.
 Skladišta poniženja.
 Tamo gdje ste me lomili, ja sam sakupljala tišinu.
 Tamo gdje ste me pregrađivali, ja sam učila da pjevam kroz bol.
 Svaki betonski rez na meni je presuda.
 Presuda bez suda.
 Za sve one koje niko nije pitao –
 Da li boli?
 Da li žele?
 Da li su pristale?
 Nisam samo voda.
 Nisam pejzaž. Nisam vaš "resurs".
 Ja sam ogledalo vašeg nasilja.

Sjajim kad me povrijedite – ali ne kao nekada.
 To nije sjaj zore u čistoj vodi.
 To je sjaj stakla koje puca,
 sjaj očiju žene koja više ne zna gdje počinje njeno tijelo, a gdje
 tuđe ruke.
 Moje pjevanje sada nije pjesma, nego jauk.
 Vi ga zovete "šum".
 I to vam je lakše. Jer šum ne traži izvinjenje.
 Ovo nije prirodan tok. Ovo je ropstvo.
 Elegantno, legalizovano, projektovano ropstvo.
 S pečatom. S potpisom.
 S riječima poput: efikasnost, korist, održivost.
 Riječi koje se izgovaraju isto kao i opravdanja za svaku nečujnu
 oduzetu noć.
 Kao kod nje – kad su rekli da "nije vrištala", pa valjda jeste pristala.
 Ali ja... ja nisam ćutala
 Ja sam hučala, grmjela, bujala preko svojih obala.
 Otimala se kao žena svezana u vlastitom tijelu.
 Vrištala sam kroz poplave. Šaptala kroz isparavanja.
 Udarala o obale kao da im govorim: Postojim!
 Ali ni tada niste čuli.
 Kažu: Nosi dostojanstveno svoje traume.
 A ja kažem: Ne – ja ih nosim da ih pamtiš.
 Jer svaka kap u meni je svjedokinja.
 Svaki kamen – grob bez spomenika.
 Svaka promjena pravca – ne izbor, već posljedica.
 Svaki moj huk – podsjetnik da nijedno silovanje ne prestaje kada
 tijelo umukne.
 Vi mislite da sam se navikla.
 Da sam prihvatila.
 Da sam "uklopljena".
 Ali ja nisam pitoma.
 Ja nisam vaša.
 Ja sam rijeka.
 I žena.

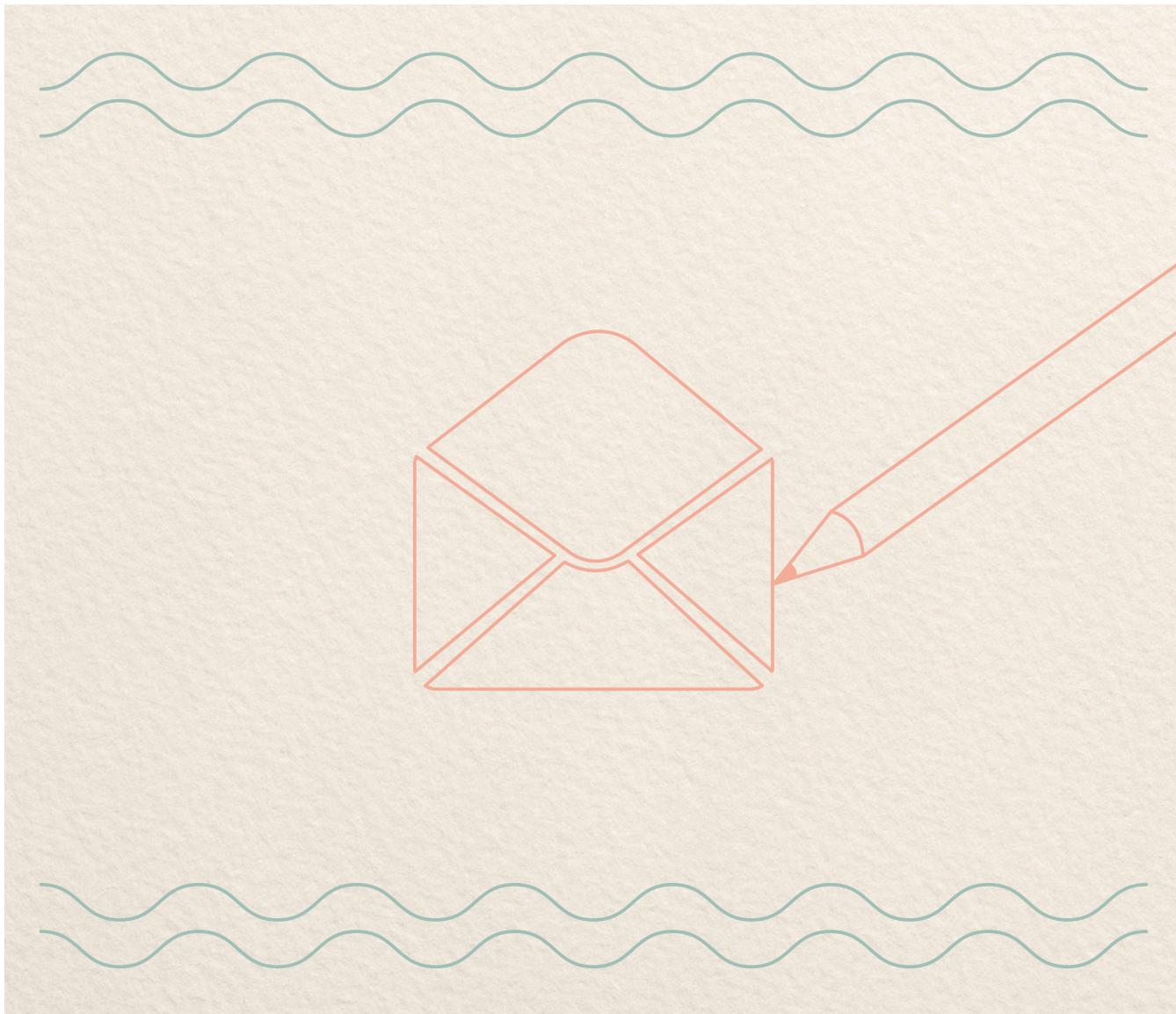

I rana.
I sjećanje.
I iako me lomite,
iako me preusmjeravate,
iako mi crtate tok kao što crtate ćutanje po ustima onih koje ste
zavezali –
ja i dalje tečem.
Prkosno.
Sporo.
Ali nepokorena.
Jer moje dno pamti.
Jer moje tijelo pamti.
Jer moje srce nije nikada pristalo.
Nisam stala. I neću.
Jer kad tečem – tečem i za nju.
Za svaku.
Za sve.
Jer kad ćutim, to nije poraz. To je prijetnja.
Jer kad sjajim, to nije slava. To je upozorenje.
Jer ja sam rijeka.
I još uvijek... tečem.

Komentar autora:

*Disharmonično strujanje strogo utemeljenih tokova prožetih kori-
jenjem predaka i granama današnjice.*

PISMO NADE

I. D.

Pošiljalac: Nada
Na adresu: Savjesti

Draga Savjesti,

Gdje si ovih dana? Kako si? Kako su tvoja djeca Sram i Krivica? Čini mi se da su dosta porasli, ako i treba!

Sjetih te se na skorom putovanju i poželjeh podijeliti svoja osjećanja i bojazni sa tobom. Znam da ćeš me najbolje razumjeti.

Naime, zaputih se u obilazak nekolicine mojih dobrih prijatelja. Ali umjesto njihovih osmijeha, dočekali su me prizori koji su mi se urezali u misli, srce i u dušu.

Sjećaš li se veselog Vodenkosa sa Velike rijeke? Idući poznatim putem, naiđoh na ispucalo, isušeno i potpuno mrtvo korito nekadašnjeg diva među rijekama. U koritu stajao je samo sivi kamen, oštih izbočina, omiljeno mjesto mog prijatelja Vodenkosa. Ali njega ne bi tamo, ni njega, ni roja sitnih insekata koje je pažljivo lovio, ni one bistre zelene boje rijeke, ni žubora vode, ni ježeće hladnoće, ničeg poznatog, samo je moj strah prisustvovao.

- Savjesti, šta se ovdje desilo?!

Potrčah ka livadi, u želji da pobjegnem iz ove noćne more, ali i da potražim neke odgovore kod Cvrčka i Mrava, mojih dobrih prijatelja. Oni će znati, oni će mi objasniti, mislila sam. Umjesto toga, oči su mi se ujedno širile od užasa i punile suzama. Livade nije bilo više! Nova slika strave se urezala u moju svijest. Vatra je progutala sve do posljednje travke. Crni miris gareži uvukao mi se u nozdrve, pluća i srce.

Gdje je Cvrčak? Gdje je Mrav?

- Savjesti, šta se ovdje desilo?!

Izronih iz svog očaja, te se natjerah da krenem ka Stoljetnoj šumi. Tu živješe veliki broj mojih poznanika, među kojima i porodica Srndaća. Možda su svi moji prijatelji zapravo spas potražili tamo, pomislih, ponadah se!

Ali umjesto ponosnih hrastova, njihovih raskošnih kruna, malog Laneta i njegovih roditelja, pronašla sam NIŠTA. Neko je posjekao stabla, ostali su samo panjevi kao nijemi pečati nekadašnjeg života šume. Muka me obuzela, bjes se obavio oko mene, vrištalo mi je srce, vrištalo mi je duša, vrištalo sam ja!

- Savjesti, šta se ovdje desilo?!

Kako se neko usudio učiniti ovakvu nepravdu? Da li su svjesni posljedica svojih djela? Kajuje li se? Spavaju li mirno? Hoće li odgovarati za svoja djela?

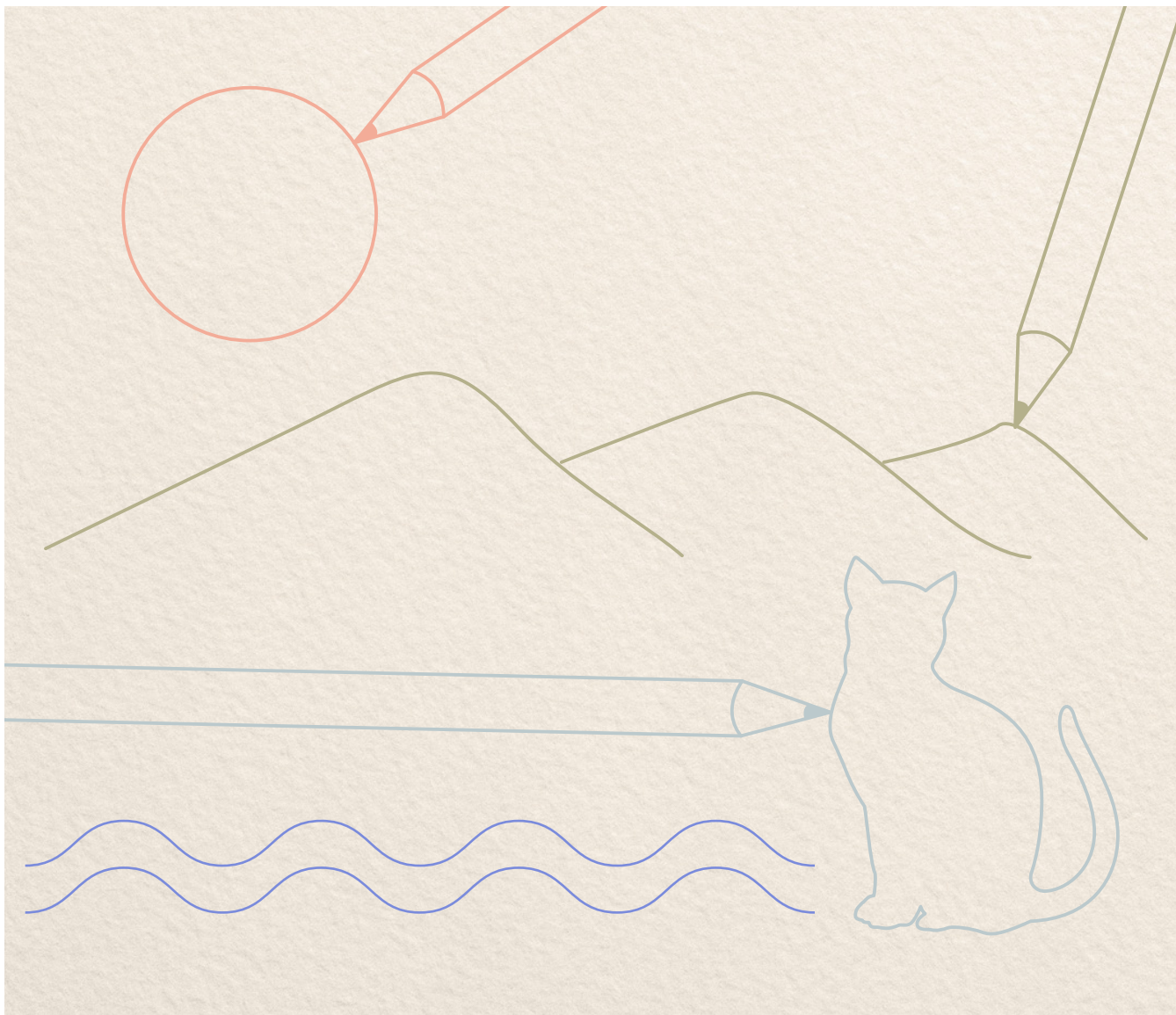
- Pitanje za pitanjem dolaze mi u misli, kao i osjećaj Krivice i Srama.

- Da li nam svijet ostaje na njima?

~Tvoj iskreni prijatelj,
Nada

Komentar autora:

Rad je napisan u vidu pisma, sa idejom buđenja savjesti pojedina od strane svih nas koji se nadamo, u cilju ukazivanja na sve učestalije devastacije životne sredine za koje niko ne odgovara i za koju niko ne osjeća odgovornost.

MOJ KRAJ

Zoran Padežanin

Ptičije pero,
 Crno i belo.
 Čičak krajputaš,
 Ljubičast, plav.
 I reka bistra,
 Što s tri starne hodi;
 Da li je svemu,
 Ovome kraj.

Ponosne bukve,
 Pegavih lica,
 Međ' njim' sakriven
 Krilati zmaj.
 Zalazak sunca
 Uz svetlost bledu;
 Da li je svemu
 Ovome kraj.

Brda se nižu
 Jedno za drugim.
 Zelene senke,
 Debeo hlad.
 Mačka i mače,
 U igri lenjoj;
 Da li je svemu
 Ovome kraj.

Izba u gori,
 I dim se vije,
 Tek tol'ko da vetru
 Pokaže put.
 I tu je čovek,
 Koji se smeje,
 Grohotom smeje;
 Kome l' ću danas
 Da preprečim put?

Komentar autora:

Inspirisano krajolikom Pecke, izvorom Sane, jezerom Balkana, fantastičnim pričama i divnim ljudima. Trebao sam se i isplakati, al nisam imao muda, jebi ga.

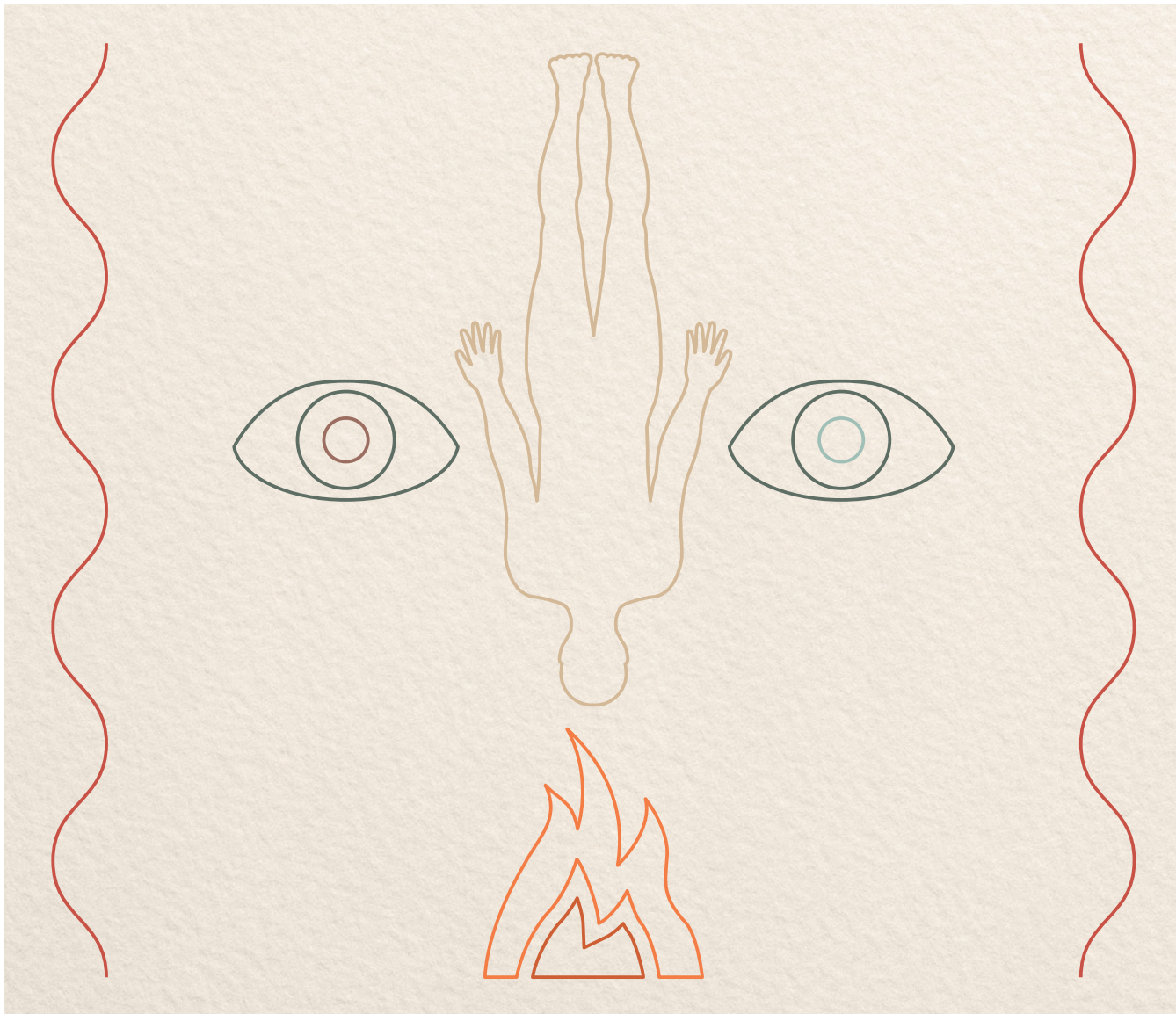

PAZI, LOMLJIVO

Jelena Medan

Kada sam te prvi put slomila
 Mislila sam da si grana
 Otac mi je čvrsto zavezao šamar
 Četiri puta se dezinfikovao prepečenicom
 I predveče posjekao krivu krušku
 Krhku saučesnicu u mom skoku iz djetinjstva.
 Kada sam te drugi put slomila
 Branila sam se od dječaćkih dodira
 Trčanjem niz stepenice škole
 Vještačka akumulacija u očima
 Izlila se i urušila tlo poda mnom
 Letjela sam dva i po metra i dočekala na tvrdnu realnost.
 Kada sam te treći put slomila
 Jedno oko mi je bilo zatvoreno
 Rentgen je upućivao da više nikada neću pisati desnom rukom
 Na plastici su ostajali jedinstveni otisci prstiju
 Mazila sam svoju sjenu, gledala je netremice
 Pokušavajući da navodnim korita.
 U hodniku stana hronološki sam pričvrstila kolaže sjećanja,
 Uramljene snimke sa biljem iz herbarijuma
 I fotografijama isječenim skalpelom.
 S lijeva nadesno:
 Preskačem konopac sa drugaricama ispred škole,
 Pletenice plešu oko osmijeha.
Plantago major ili bokvica,
 Suhim lišćem zaustavlja krvarenje,
 Pomaže pri oslobađanju bola.
 Skačem u Sanu skvrčena i modra,
 Grlim se čvrsto sopstvenim rukama.
Dryopteris filix-mas ili paprat šumska,
 Stabljike zapravo nema,
 Zacjeljuje rane korijenom.
 Na krnjavom zidu nekadašnjeg Doma omladine
 Crnom farbom piše:
 -raj na ulaz.

Achillea millefolium ili hajdučica,
 Gorka biljka čisti krv,
 Važno je da se bere na nezagađenim poljima

AUTOSPECISTIČKA

(Pecka, BiH, 25.-27.7.2025.)

Ovo nije baš poema,
ne piše je profilozof,
ne nastojim ništa riješit',
niti kog pod kožu dirnut',
no rješavam ja sa sobom
pod pritiskom stanja svijeta
pjesmom toka grupne svijesti...

...rijeke kojoj nas sedamnaest
ljeta dvije dvades' pete
pustismo bez brana teći,
pokušasmo na kraj začí
činjenici mijene klima
i učinku koji nama
svima to na život ima.

Gori vrijeme za te teme
čini se, i ti ćeš morat'
slično činit' i za sebe
i da nisi na Balkanu
(a, svi znamo Balkan što je -
zgodan mnogo, al' nezgodan),
jer recepta općeg nema
ni za koga od nas ovdje.

Težak tu je već početak,
kraj još teži – tako kažu –
sve između neizbježna
aktivnost i borba mnoga,
pa imamo dobro mislit'
s kime, s čime ta je borba
i zapravo - borba koga!?

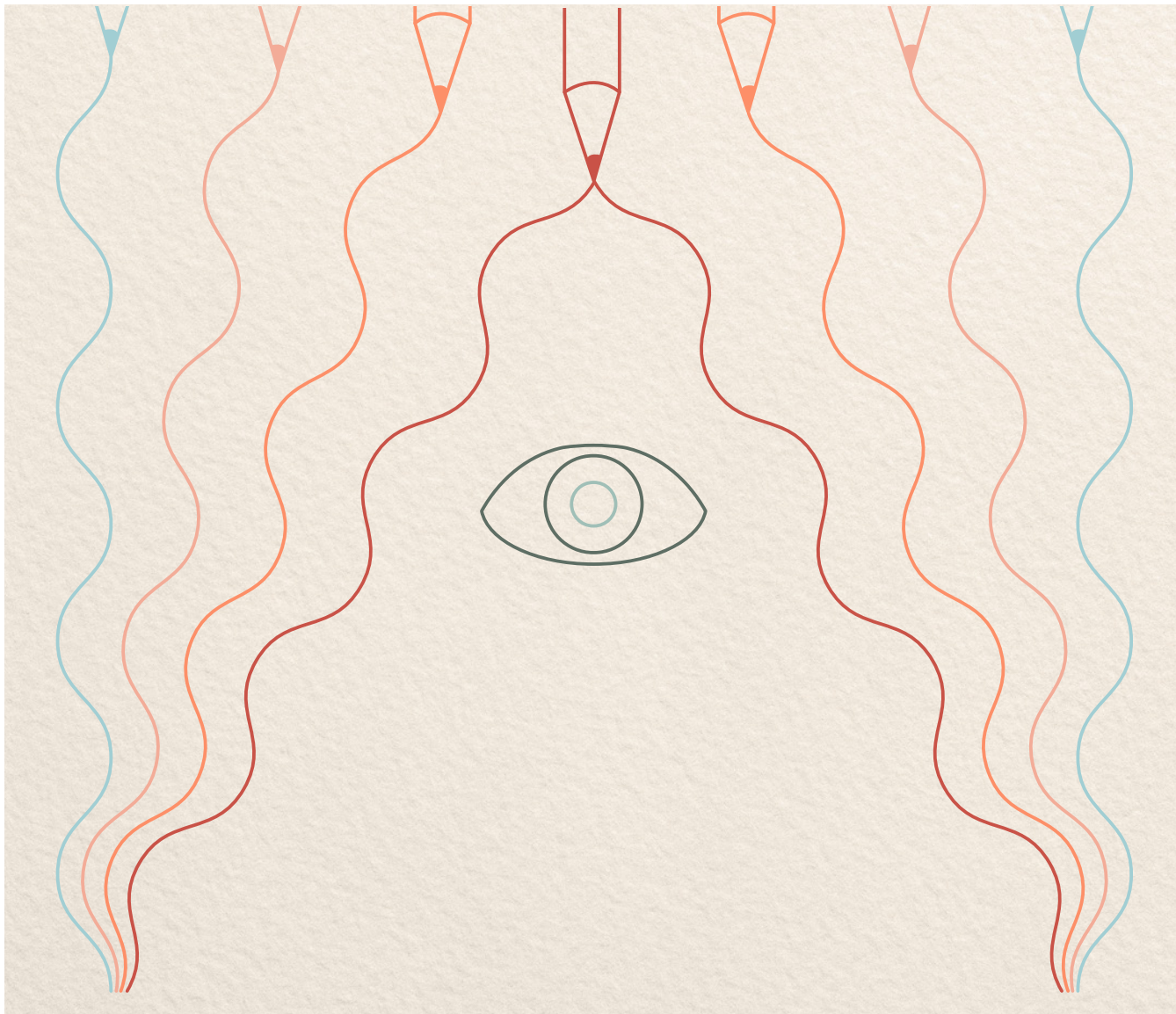
Pa si i ja tako mislim,
mislim, mislim, glavom lupam,
jer mi srce ne zna reći:
je li s ljudskom vrstom išta
ikad igdje pravo bilo,
pa stravično pošlo krivo,
il' je ipak sve i stalno
savršenog reda, samo
nekima baš tako, eto,
ne izgleda?!
Jer, drugima, štogod bilo,
na ruku im, pa i u džep,
ide, il' još gore – buče,
tlače, muče i – ne uče...

Dvojnost ista je l' tom uzrok
neću ovdje u to ići,
al'
Planet nam se zagrijava...
a, ne vide svi tu problem,
pa nas s pravom hvata strava
od tolikih deny-era,
od požara i poplava,
pa strateški "hladimo":
"De, ljudi, da skuliramo,
da stanemo, da vidimo
što i kako osjećamo..."
Jer, tako je govorio
Zaratustra, tako i
Joana Macy, Buddha, Fromm:
„ne imati, nego biti“
prije svega – čovjekom!

No... u svakoj ovisnosti
najteže je stati, pa
tek onda prestati,
jer je teško izdržati
uz pitanje hoćemo li
uspjeti prije no li
nestati,
zajedno s milijun vrsta
što nestaju svakog dana,
i izvući se svi zajedno
iz otprirođeno ljudskih
nekompostiranih govana...

Što se mene lično tiče,
kako vrijeme nam izmiče
polako posustajem, ma,
i od prosvjetljujuće i
od "gašenje požara" priče
odustajem te drastično
očekivanja smanjujem
i malo na humor, pa makar
i onaj „pod vješalima“,
priču okrećem...

Jer, halo!:
pa, ljudsko biće, već da bi
kroz porođajni kanal
proći moglo uopće,
a da nekog ne ubije,
rađa se – nedovršeno!

Glava mu neokoštana,
 ovojnica moždana mu
 nemijelinizirana,
 mozak mu poluzaštićen,
 zdrav razvoj onemogućen,
 zato pamti cijelim tijelom –
 tijelo cijelo mu postane
 vječiti talac sjećanja,
 troši enormnu energiju
 na emocionalnu regulaciju
 malo kroz dominaciju,
 malo subordinaciju,
 i na „ja“ - održavanje
 'mjesto na osvješćavanje
 do oslobođenja, to jest,
 na emancipaciju...

Storytelling tu postaje
 neveseo, više - manje.
 U tom stanju, predlažemo,
 bacimo se svak' tko može
 na kreativno pisanje,
 a na tako teškom mjestu
 ubacimo puni okret –
 plot-twist plasman nenadano!

Dakle:

Ajmo, ljudi, štedit' dano,
 ispoštujmo malo sebe,
 tako da si to priznamo –
 ličinke smo, drago ljudstvo,
 što do pune forme nužno
 trebaju transformaciju,
 ali, avaj, prije toga

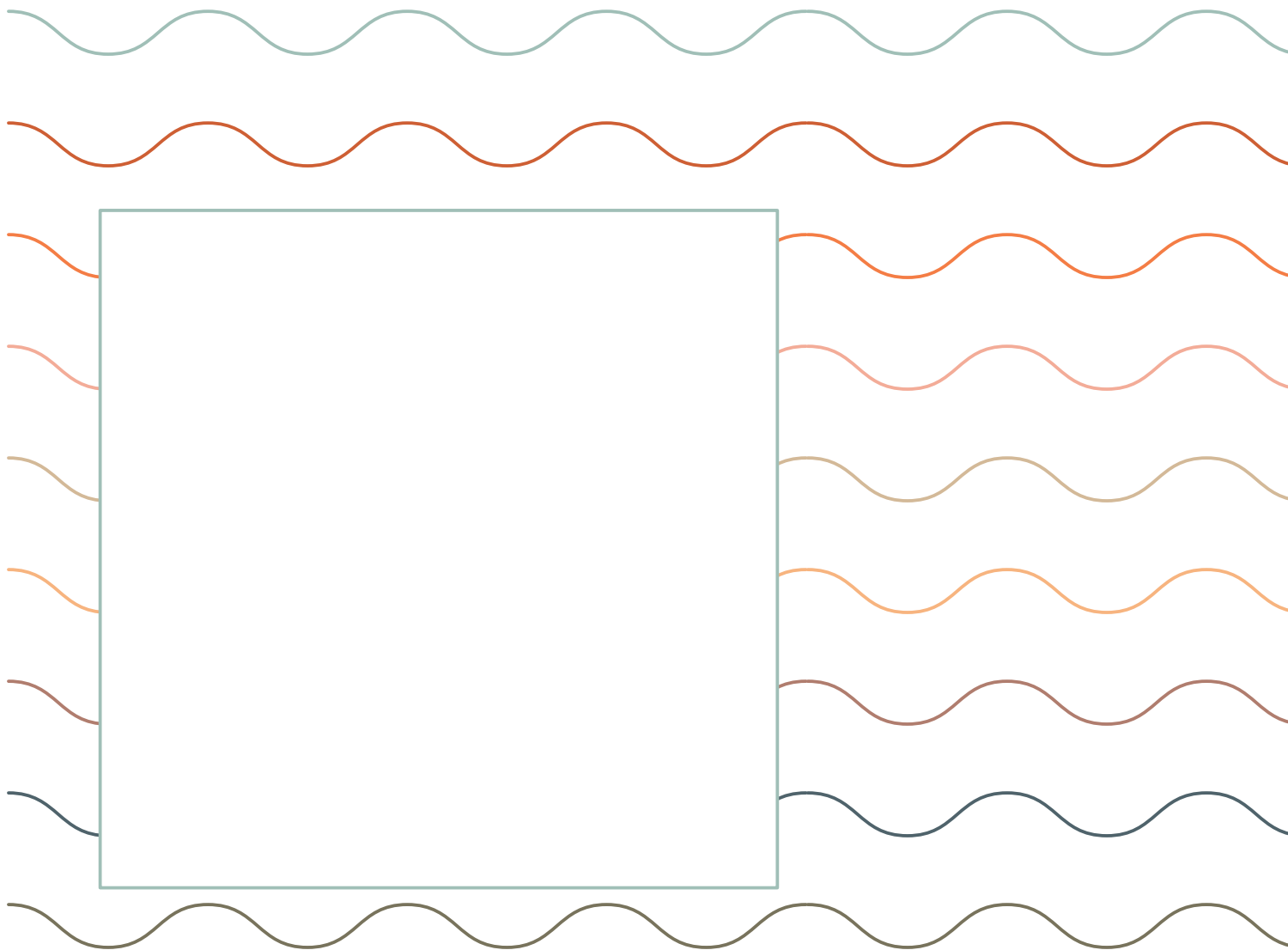
redovno zarade žešću
 traumatizaciju
 odakle nema povratka
 a, čini se, ni popravka,
 ili je taj jebeno težak
 i rijedak,
 pa nikako do
 krila leptira i stvarnog
 čovjeka
 kakvim se isplati biti...
 I, što ćemo sad?!

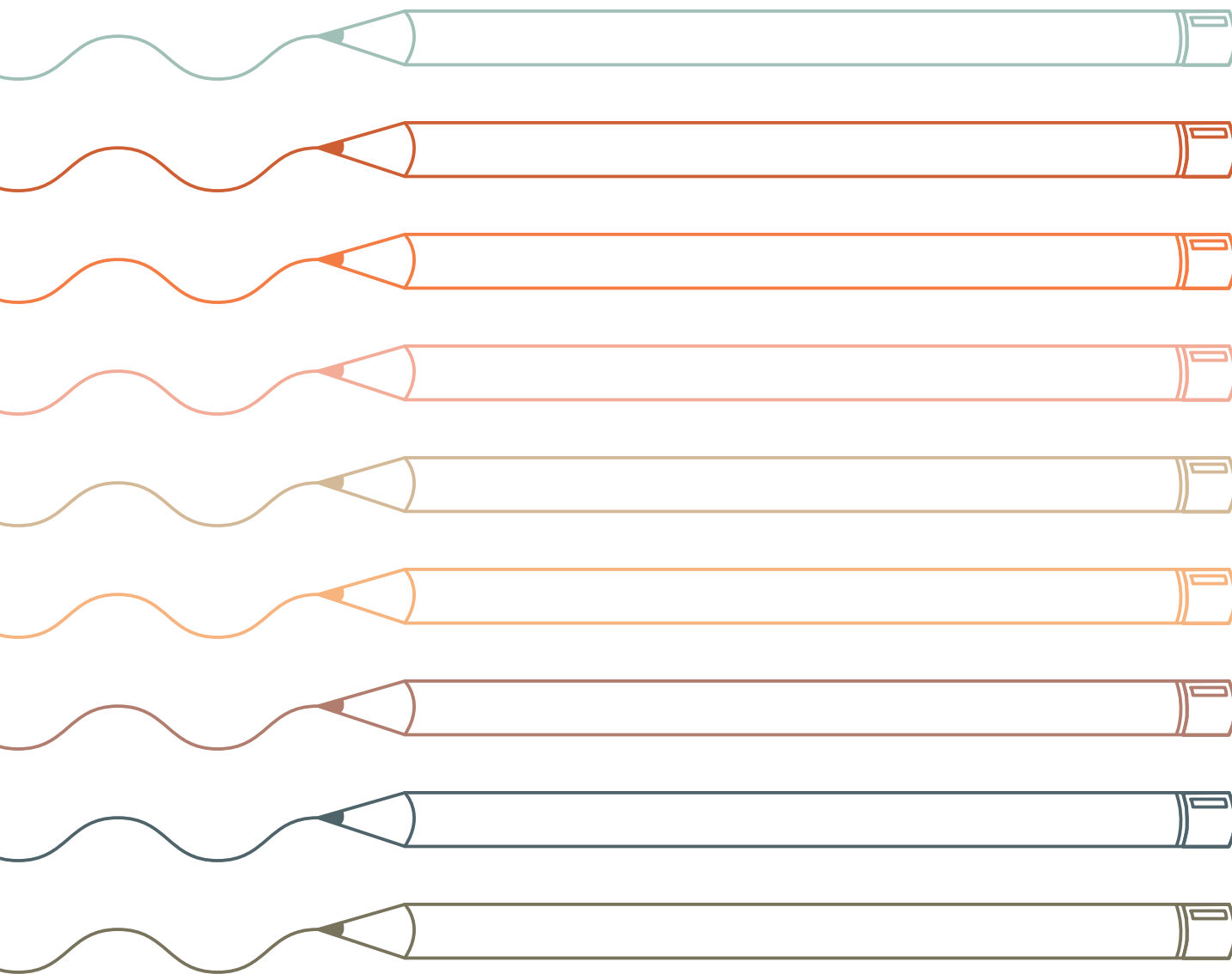
Ništa, evo, ja plediram
 da upotrijebimo biotehnologiju
 da složimo logistiku
 za zaštitu životne sredine beba,
 pošto prvo njihov vagus živac
 zaštititi treba!
 Prve tri su najvažnije –
 svi se slažu, i ne lažu –
 pogotovo mozak muški
 nekakav skafander treba
 jer, realno, testosteron
 neki kurac ljudskom mozgu
 sjebe dodatno... oprostite
 mi taj moj anarhistički,
 al pjevao je Pevert Jacques
 (Prever Žak)
 da je velika pizdarija rat,
 a i Ognjen (Tadić) bajkovao
 da svi ovdje dobro znamo
 kakav je rat,
 jel'te...

Ne znam više znamo l' išta,
 dugačak je put za nama,
 a pred nama tunel mračni...

Mene muči još jedino
 neutralna pozicija,
 "znam da ništa ne znam" stanje
 iz kog' ne izranja opozicija...
 Tu je negdje obećanje za
 "živjeli su skupa sretno
 sve do kraja svih života",
 navodno se tamo krije
 zajedničkog na Planetu
 života prava ljepota.

U to ime – eto, pjesma,
 veza i epitaľ svega,
 spomen nama na ljepotu
 Pecke, Bosne i Balkana,
 jugoistočnoeuropskog
 kulturnoga kruga...
 Pozdrav svima sad od srca
 s vječno neuralgične razmeđe
 globalnoga Sjevera i Juga!

**Centar za
životnu sredinu**